

Sevâkin’de Osmanlılara Atfedilen İki Ev Örneği

Examples of Two Ottoman Houses in Suakin Island

Güneş Alçı¹ , Nurettin Gemici²

ÖZ

Antik çağlardan beri Doğu Afrika'nın, Kızıldeniz sahilinde Mısır, Hindistan, Arabistan ve Hint Okyanusu ülkeleriyle yapılan ticaretinde önem arzeden limanlarından biri olan Sevâkin'in hem ticari hem de mimari anlamda yıldızı Osmanlı idaresine geçtikten sonra parlamıştır. Kaynaklara göre çalı çırpıdan oluşan yerleşim birimleri XVI. yüzyıl itibarıyla yerini mercan taşından yapılmış binalara bırakmıştır. Bunda Osmanlı Devleti'nin güvenli bir ortam sağlayarak, şehrin ihtiyaçlarına yönelik birtakım binalar ile atanan paşa için inşa ettirdiği konağın etkisinin olması muhtemeldir. Genel olarak yapılan imar faaliyetlerinde "Türkleştirme" çabası görülmemesine rağmen üç kıtada yapılan idari ve ticari faaliyetler, mimari unsurların bölgeler arasında taşınmasına, bazen de yeni biçimlerle ortaya çıkmasına neden olmuştur. İslâm kültür ve geleneği paydasında birleşen mimari unsurlar yerel üslûplara ayak uydurmuştur. Sevâkin'de Hurşid Efendi ve Paşa'nın Evi olarak bilinen evler de bunların en güzel örneklerindedir.

Anahtar Kelimeler: Habeşistan, Sevâkin, Türk Evi, Revşen, Avlu

ABSTRACT

Suakin island has been one of East Africa's most important ports for trade with Egypt, India, Arabia Indian Ocean countries on the Red Sea coast since ancient times. However, Suakin's star, both commercially and architecturally, shone after being taken under Ottoman administration. According to literature, since the XVIth century, settlements made of wood have been replaced by buildings from coral. It is believed that the Ottoman Empire influenced this change by providing a safe environment, constructing various buildings for the city's needs, and building a mansion for the pasha assigned to the city. Although there was no "Turkification" effort in the reconstruction activities in general, the administrative and commercial activities carried out across three continents caused architectural elements to be carried between the regions and sometimes, develop a new version. Architectural elements combined with Islamic culture and tradition kept up with local styles. The houses are known as Hurşid Effendi and Pasha's House in Suakin as best examples.

Keywords: Abyssinia, Suakin, Turkish House, Rawshan, Courtyard

¹(Doktora öğrencisi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

²(Prof. Dr.), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

ORCID: G.A. 0000-0001-9212-7882;
N.G. 0000-0002-6377-8341

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Güneş Alçı,
İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
E-posta: gunes.alci@ogrii.edu.tr

Başvuru/Submitted: 20.10.2021
Revizyon Talebi/Revision Requested:
10.01.2022
Son Revizyon/Last Revision Received:
04.02.2022
Kabul/Accepted: 14.02.2022

Atıf/Citation: Alçı, Güneş, & Gemici, Nurettin.
Sevâkin'de XVI. Yüzyılda Osmanlılara Atfedilen İki Ev Örneği. *İslam Tetkikleri Dergisi-Journal of Islamic Review* 12/1, (Mart 2022): 473-517.
<https://doi.org/10.26650/iuitd.2022.1012706>

EXTENDED ABSTRACT

The Ottomans, who established a strong state across three continents, performed numerous reconstruction activities in these geographical areas. Houses are one of the essential components of these reconstruction activities. A single architectural element, the bay window, was significant enough to leave the Ottoman mark on almost every house from the Balkans to Eastern Anatolia, the north of Anatolia to Yemen, and Egypt to East Africa. While almost every house in Ottoman geography has been the subject of academic research in Turkey, the Ottoman houses in East Africa have disappeared without being studied. However, some studies by western academics have served as a reference to evaluating the past. For this reason, two examples from the houses attributed to the Ottomans in Suakin, one of the representative samples of East Africa, will be examined.

The question of why these houses are called Ottoman or Turkish houses prompted our investigation. The differences between pre- and post-Ottoman constructions in Suakin, including the reasons for these differences, were investigated. The architectural effect seen in Suakin has also been observed in both East African and Red Sea cities with similar methods and techniques during the same time period. Hence, such visible changes have served as a reminder of how the Ottoman house architecture in this region was.

The Ottoman architectural presence in East Africa has become evident in Turkish Cooperation and Coordination Agency (TİKA)'s African restoration works in Turkey. Only a few studies have been published on this subject. The most popular source is Cengiz Orhonlu's book, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti*. While this book is a primary source of history, it does not contain specific information about house architecture. The Chronicle of Evliya Elebi provided insight into the architectural texture of the XVIIth century. Plans for constructions in some Red Sea cities from the XIXth century have been discovered in archives.

Nevertheless, the information about the expenses made or would be made related to the buildings in Suakin has been found rather than the plans and drawings Suakin's development can be traced through western sources, mainly travel books and maps because it is a coastal town. Dom Joo de Castro, a Portuguese nobleman, drew the map of Suakin in 1541. Dom Joo de Castro, a Portuguese nobleman, drew the map of Suakin in 1541. John Lewis Burckhardt's travel notes 1814 (Travels in Nubia) and J.F.E. Bloss' articles titled "The Story of Suakin" published in 1936 and 1937. The book, *The Coral Buildings of Suakin*, by Jean-Pierre Greenlaw, immortalized Suakin's demolished buildings with his drawings and photographs, constitutes the primary resource for understanding the architectural texture. Apart from these, recent studies by researchers such as Um (Greenlaw's Sevâkin The Limits of Architectural Representation and the Continuing Lives of Buildings in Coastal Sudan), Mallinson (Ottoman Sevâkin, 1541–1865: Lost and Found), Calia (Sevâkin, Memory of a City.), and Breen (Breen vd., "Excavations at the Medieval Red Sea Port of Sevâkin, Sudan) have made it easier to evaluate the constructions from today's point of view.

It was impossible to go to Suakin due to Covid-19 and the frequently occurring coups in Sudan. However, architectural investigations were conducted in Somalia (Zeila city), Djibouti and Ethiopia (Harar city). The restoration works of TİKA in Suakin were observed, and information was exchanged with the company (M-ARSLAN İNŞAAT Müh. Mim. Taah. San. ve Tic. Ltd. Şti.) that carried out the restoration. The relevant documents in the Ottoman Archives of the Prime Minister's Office were examined. The structures were studied, and the features of these houses were attempted to determine by comparing old photographs, aerial photographs, drawings, engravings, and related texts.

In general terms, East Africa and the Hejaz region joined the Ottoman state, and the Red Sea became an "Ottoman lake" following the conquest of Egypt by Yavuz Sultan Selim. Stone, solid, white washed houses with bay windows were built in Suakin, Massawa, Mocha, Yanbu, Jeddah, and several Red Sea cities for the administrators appointed from Anatolia and Egypt. However, there is no doubt that the Ottoman soldiers who stayed in these cities upon marriage introduced their architectural lifestyle into their homes. The increased trade and interaction between these regions were facilitated by centralized administration. Furthermore, similar climate and geographical conditions have led to the development of standard architectural and cultural construction methods and techniques in these places. During the construction process, the leading architects and foremen traveled easily to many Red Sea cities from Cairo to Yanbu, Jeddah to Suakin, and even Yemen, forming a unity of style by using similar construction techniques.

Houses in Suakin were studied in various ways by dividing them into groups. Single-story houses with local architectural features are examined by dividing them into two groups, the first of the most general classifications. They consist of two or three rooms, one for family and the other for guests. These houses, which are similar to the tent system of the Bedouins, are called ushah in Jeddah and Hodeidah. The other type of house is two or multi-story structures with small rooms, reception room, bathroom, kitchen, terraces, and rowshans. The people residing in these houses are mostly engaged in trade, and these houses are called Turkish style.

The House of Hurşid Efendi and the House of Pasha mentioned in this study show similar features with other residences built in the Ottoman geography. Their rooms are arranged around the wide courtyard; including entrances to the harem and selamlik. Iwans are raised from the ground and separated by a wooden arch, screen, or window niches in cabinet design; flowers are used in arch decorations. Cypress trees, and most notably, rowshans, contributed nearly half of the publicity for the houses, built in coastal cities of the Red Sea (in Greenlaw's drawing, there is no rowshan in Pasha's House, but it was used on the facades of almost all houses in the city). Rowshans in these houses, which represent the example of Turkish towns also mentioned by Greenlaw, are seen as a version of the bay windows in Anatolia. Thus, these houses are referred as "Turkish houses" in the study, "Preservation of Suakin" by E. Hansen, Fernando Varanda's doctoral dissertation (Tradition and Change in the Built Space of Yemen:

The Description of a Process as Observed in the Former Yemen Arab Republic Between 1970 and 1990) and by several researchers.

These samples are considered representative samples of Ottoman architecture designed in the Red Sea style, regardless of whether Ottoman statesmen or Ottoman citizens created them through professional or ordinary craftsmen during the Ottoman period.

Giriş

Türkiye’de, Doğu Afrika ve Kızıldeniz sahil şehirlerinde bulunan Osmanlı devri mimari eserleri akademik anlamda yeterince işlenmemiş olup bu devre ait eserler, TİKA’nın¹ Afrika’ya yönelik restorasyon çalışmalarından ve yabancı akademisyenlerin araştırmalarından takip edilebilmektedir. Bu şehirlerde Osmanlı devlet adamları salt Osmanlı mimari üslûbundan ziyade yerel kültür ve mimari özelliklere bağlı kalarak eserler yaptırmışlardır. Bununla birlikte Osmanlı mimarisine has özellikler kendini hissettirmiş ve bu özellikler sadece Sevâkin değil diğer Kızıldeniz şehirlerinde de inşa edilmiş binaların *Osmanlı binası*, *Osmanlı evi* veya *Türk evi* şeklinde anılmasına vesile olmuştur.

Sevâkin, Afrika’nın doğusunda, Sudan’a bağlı Kızıldeniz şehirlerinden biridir. Ortaçağda bölgede Beceler² yaşamakta iken Arap göçleri ve Becelerin maderşahi bir yapıda olması Arapların bu bölgede yayılmasını ve hatta idari yapıda söz sahibi olmasını sağlamıştır.³ XIII. yüzyıldan sonra Mısır’da hüküm süren Memlûk Sultanı Baybars, asayişin bozulması ve çeşitli sebeplerden dolayı Sevâkin’e müdahale etmiş böylece şehir Memlûk idaresine girmiştir.⁴ 1517’de Mısır’ın fethiyle Memlûk Devleti’ne ait olan yerler Osmanlı Devleti’ne geçmiş hem Sevâkin hem de Kızıldeniz’e kıyısı olan şehirler için siyasi bakımdan olduğu kadar mimari anlamda da bir dönüm noktası olmuştur.

Sevâkin’in Osmanlı Devleti’ne nasıl katıldığı yönünde birçok görüş bulunmaktadır. 1525 tarihli “Haremeyn Şam Cidde Habeş Yemen Hindistan ve Mısır ile İlgili Bir Takrir” de⁵ şehrin Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı idaresine girdiği ve limanın Mekke Şerifi II.

- 1 Araştırmamız kapsamında Sudan’a gidilmesi planlanmış ancak COVID-19 (pandemi) ve Sudan’da sık sık gerçekleşen darbeler nedeniyle gidilememiştir. Bununla birlikte daha önce TİKA ile birlikte Osmanlı’nın Doğu Afrika’daki liman şehirlerinden olan Zeyla’da ve Habeş eyaletinin varislerinden Etiyopya’da araştırma ve inceleme çalışmalarında bulunulmuştur. Doğu Afrika’da mimari anlamda inceleme yapmamızda bizi her türlü maddi ve manevi yönden destekleyen Mimar Mehmet Akif Beşkardeşler Beyefendiye sonsuz teşekkürlerimizi borç biliriz.
- 2 Nil nehri ile Kızıldeniz arasında yaşayan ve Bece ismiyle anılan Hami kabilelerden oluşan bu toplulukların menşeleri hakkında kesin bir bilgi yoktur (Abdülkerim Özyayın, “Bece”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/285-286). 4.000 yıl önce Firavunlar döneminden beri Doğu Sudan’da görülmektedirler (Tarik Chekchak, *Toward a Sustainable Future for the Red Sea Coast of Sudan, Part 2: Socio Economic and Governance Survey* (New York: The Cousteau Society, 2014), 54. Beceler, Hadendova, Amar’ar ve Bişarin olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Eric George Kentley, *Sevâkin And Its Fishermen: A Study of Economic Activities and Ethnic Groupings in a Sudanese Port* (England, University of Hull, Doktora Tezi, 1988), 273. Sevâkin’de Bişarin dili konuşulmaktadır (John Lewis Burckhardt, *Travels in Nubia* (London: Association for Promoting the Discovery of the Interior Parts of Africa, 1819), 446.
- 3 Adolf Grohman, “Sevâkin”, *İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB, 1955-66), 10/523-524.
- 4 Süleyman Kızıltoprak, “Osmanlı Devrinde Kızıldeniz’in İncisi: Sevâkin”, *Beyaz Tarih*. Erişim 15 Eylül 2021. <http://www.beyaztarih.com/ortadogu-tarihi/osmanli-devrinde-kizildenezin-incipisi-sevakin>
- 5 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, nr. D 9632’da takrir olarak kaydedilen defter (Uğur Demir, “Haremeyn Şam Cidde Habeş Yemen Hindistan ve Mısır ile İlgili Bir Takrir”, *Osmanlı Araştırmaları*, 43 (2014), 312.

Berekât'ın⁶ kontrolüne verildiği ancak bölgeden öşür talep edilmediği anlaşılmaktadır.⁷ Osmanlı Devleti'ne ne zaman katıldığı kesin belli olmamakla birlikte⁸ en genel bilgi Yavuz Sultan Selim dönemi olduğudur.⁹ Bunu destekleyen başka bir kaynakta yine Sevâkin'in Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı Devleti idaresine girdiği, şehri Kâşif ünvanlı bir memurun idare ettiği ve emrinde 200 görevlinin bulunduğu bilgisi bulunmaktadır.¹⁰ Ancak İdari yapı ile ilgili kesin bilgiler 1554 yılında görülmektedir.¹¹ Habeş Eyaleti'nin 1555 yılında kurulmasıyla Sevâkin eyalet merkezi konumuna yükselmiş,¹² Osmanlı taşra teşkilatında sancaklık, beylerbeylik merkezi ve kaymakamlık merkezi olmuştur.¹³ XVII. yüzyıl sonlarında, Masavva' ve civarları mahalli emirliklere bırakıldığı için Habeş Beylerbeyi Sevâkin'de oturmuştur.¹⁴ XVIII. yüzyılın başında Osmanlı Devleti'nden yeterli ilgiyi göremeyen, Habeş eyaletinde ve merkez şehir olan Sevâkin'de idari değişiklikler olmuş, Habeş eyaleti müstakil olmayıp Cidde ve Mekke-i Mükerreme Şeyhü'l Haremlîği ile birlikte tanzim edilmiştir.¹⁵ 1819'da Hicaz ve Habeş valilikleri Vehhabi sorununun çözümüne katkı sağlayan Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'ya tevdi edilmiş, XIX. yüzyılın ortalarında Cidde ve Mısır idaresi arasında el değiştirmiştir.¹⁶ 1882'de Mısır'ın, İngilizler tarafından işgal edilmesiyle Sevâkin bilinçli bir şekilde zayıflatılarak Port Sudan'a önem verilmiş,¹⁷ bu tarihten itibaren fiilen Osmanlı'dan ayrılan şehir, 1923'te yapılan Lozan antlaşmasıyla Mısır'a bırakılmıştır.¹⁸ 1934'te Port Sudan'a dâhil edilmiş¹⁹ olup 1956'da Sudan bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte bu ülkeye dahil edilmiştir.²⁰

Sevâkin, bir liman şehri olması sebebiyle çeşitli seyahatlerin notları arasında kendisine yer bulmuştur. İlk elden kültür ve yaşam bilgilerini *İbn-i Battûta Seyahatnâmesi*'nde bulmak mümkündür.²¹ Ardından 1541 yılında Portekizli asilzade Dom Joo de Castro tarafından çizilen

6 II. Berekât, 1504-1525 yılları arasında Mekke emirliği yapmıştır. Yavuz Sultan Selim Mısır'ı fethettiğinde Osmanlı hâkimiyetini tanıyarak Mekke'nin anahtarlarını bazı hediyelerle birlikte 12 yaşındaki oğlu Ebû Nümeyy ile Mısır'a padişaha göndermiştir (Feridun M. Emecen, "Berekât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/486-487.

7 Demir, "Haremeyn Şam Cidde Habeş", 312.

8 Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti (Ankara: TTK, 1996), 2.

9 Grohman, "Sevâkin", 523.

10 Tarig Mohamed Nour, *Sevakin'de Türk İngiliz Rekabeti*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2006), 13.

11 Nour, Sevakin'de Türk İngiliz Rekabeti, 14-15-16.

12 Ahmet Kavas, *Osmanlı Afrika İlişkileri* (İstanbul: Kitabevi, 2011), 50.

13 Nour, Sevakin'de Türk İngiliz Rekabeti, "Öz" bölümünden.

14 Nour, Sevakin'de Türk İngiliz Rekabeti, 16.

15 Nour, Sevakin'de Türk İngiliz Rekabeti, 26.

16 Kızıltoprak, "Osmanlı Devrinde Kızıldeniz'in İncisi: Sevakin".

17 Kızıltoprak, "Osmanlı Devrinde Kızıldeniz'in İncisi: Sevakin".

18 Kızıltoprak, "Osmanlı Devrinde Kızıldeniz'in İncisi: Sevakin".

19 Grohman, "Sevâkin", 523-524.

20 Kızıltoprak, "Osmanlı Devrinde Kızıldeniz'in İncisi: Sevakin".

21 Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn-i Battûta Seyahatnâmesi*, çev. A. Sait Aykut (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004), 350.

Sevâkin haritası şehrin imarı hakkında bilgi sunmaktadır.²² XVII. yüzyılda Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme'si,²³ 1814'te Burckhardt'ın gezi notları²⁴ şehrin tarihi ve mimari durumu hakkında açık ve net bilgiler vermiştir. Seyyahların zikrettiği bu şehrin mimarisi Greenlaw'ın ayrıntılı çizim ve bilgi notları ile belge niteliğinde olup günümüzde çok az kalıntıları olan Kızıldeniz şehirlerinin mimarisini değerlendirmede önemli bir referans kaynağı oluşturmuştur.²⁵ Son dönemlerde Um,²⁶ Mallinson,²⁷ Calia,²⁸ Breen²⁹ gibi akademisyenlerin araştırmacılarına konu olan Sevâkin evlerinden ikisine makalemizde Anadolu penceresinden bakılacaktır.

Türk Evi

Mimari anlamda en yaygın bina türü olan evler, beslenme, barınma, güvenlik gibi yaşama dair ihtiyaçların görüldüğü yerler olmasının yanı sıra, toplumsal, ekonomik ve estetik unsurların yansıdığı mekanlardır. Coğrafi bölge, yöre, kültür ve gelenek ile dini inançlar evin şekillenmesinde önemli rol almıştır. İhtiyaçlara göre tasarlanmış oda, koridor ve avlu giriş çıkışları isteğe bağlı olarak açılıp kapanan hareketli öğelerle denetlenmiştir.³⁰ Genel anlamda evlerin kurulumunda benzer uygulamalar görülürken bazen plan, avlu- cumba gibi mimari unsurlar ve süslemede görülen ayırıcı özellikler çeşitli kültürlerin farklı özelliklerini tanımayla referans olmuştur. Gerek Sevâkin'de gerek Cidde'de ve gerekse Kızıldeniz'e kıyısı olan şehirlerde Osmanlı dönemi itibarıyla mercan taşlarıyla yapılmış revşenli evler dikkat çekmiş ve bu evler Türk evi olarak adlandırılmıştır. Bu adlandırmanın nedeni genel olarak bu evlerin hem Türkler tarafından inşa edilmiş olması hem de Asya ve Anadolu mimarisinde bulunan kimi özelliklerin Kızıldeniz sahil şehirlerinde görülmüş olmasıdır. Karpuz'un ifadesiyle: *Kahire'de, Şam'da, Üsküp'te veya başka bir Osmanlı şehrindeki tarihi evler "Türk Evi" olarak adlandırılmaktadır. Bu ayrımlara, öncelikle Osmanlı medeniyetini, idaresini, askeri yönetimini, ekonomisini, kültür ve sanatlarını bir bütün olarak kabul etmemek sebep oluyor. Aslında Osmanlı farklılıkları birleştiren bir bütündür. Bu bütünün üst kimlik adı da "Türk tür".*³¹

Sevâkin'deki Türk evlerini tanıtmadan önce Türk evlerinin özelliklerini belirtmek, tanıtaçığımız evleri değerlendirme bakımından kolaylık sağlayacaktır. Türk evleri, şehirlerde

- 22 Dom João de Castro- Roteiro do Mar Roxo- Suakin.jpg, Suakin. Erişim 10 Eylül 2020. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dom_Jo%C3%A3o_de_Castro_-_Roteiro_do_Mar_Roxo_-_Suakin.jpg
- 23 Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: Mısır, Sudan, Habes, X*, (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1938), 939-940.
- 24 Burckhardt, *Travels in Nubia*, 431-458.
- 25 Jean-Pierre Greenlaw, *The Coral Buildings of Suakin* (New York: Kegan Paul International, 1995).
- 26 Nancy Um, "Greenlaw's Suakin The Limits of Architectural Representation and the Continuing Lives of Buildings in Coastal Sudan" *African Arts*, 44/4 (Winter 2011), 36-50.
- 27 Michael Mallinson, vd., "Ottoman Suakin, 1541-1865: Lost and Found" *In the Frontiers of the Ottoman World*, ed. A. C. S. Peacock, (London: Oxford University Press, 2002).
- 28 Marisa Calia, "Suakin, Memory of a City." In *Environmental Design: Journal of the Islamic Environmental Design Research Centre*, 18 i-ii (1997-1998-1999), 199.
- 29 Colin Breen, Wes Forsythe, Laurence Smith and Michael Mallinson, "Excavations At The Medieval Red Sea Port of Sevâkin, Sudan", *Azania: Archaeological Research in Africa*, 46/2, (2011).
- 30 Emrullah Kılıç, *Geleneksel Mardin Evlerine Ait Ahşap Kapıların Malzeme ve Yapım Tekniği Bakımından İncelenmesi* (Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 1
- 31 Haşim Karpuz, "Türk Evi", *Türk Yurdu*, 31/290 (2011), 56.

daracık sokaklar üzerinde olup bahçeli, avlulu, bir veya iki katlıdır. Zemin katlarda ahır, depo ve kiler, üst katlar ise yaşam birimleri bulunmaktadır. Evlerde genelde odalar arasında sofa olup bütün odalar bu sofaya açılmaktadır. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde sayvan, çardak, hayat, divanhane gibi isimlerle de anılan sofada seki, taht ve köşk gibi bölümler yer almıştır. Açık sofalarda mahremiyeti sağlamak amacıyla ahşap kafesler kullanılırken orta sofalar, eyvanlarla ve odalarla çevrilidir. Türk evlerinin cephe tasarımında cumba/çıkma ve saçaklar odaların aydınlanma genişleme ve havalandırmasında önemli fonksiyon üstlenmiştir. Süslemede ise sofa, iç mekanlar, yapı üzerindeki alternatif malzemeler, taş ve ahşap süslemeli kapı, pencere, çıkma ve saçaklar dikkat çekmiştir. Süslemede yer alan motifler arasında, hayat ağaçları, vazodan çıkan çiçekler, yıldızlar, selviler ve rozetler bulunmaktadır.³²

Sevâkin evlerine gelince; Calia'nın, Paolo Cuneo'dan naklettiğine göre varlıklı vatandaşların kökenleri hem evlerinin mimari özelliklerine hem de dekoratif unsurların kullanımına yansımıştır.³³ Sevâkin'de kökleri Osmanlıya dayanan Babud, Bavaris ve el-Berberi gibi tanınmış iş adamları ve aileleri yaşamıştır.³⁴ Dolayısıyla bu ve bilinmeyen birçok ailenin kültür ve yaşam tarzları konutların şekillenmesine yansımış olmalıdır. Sevâkin'deki evlerin bazıları "Türk"³⁵, diğerleri "modern Mısır stili"³⁶ olarak adlandırılan iki farklı üslupta ele alınmıştır.³⁷ Greenlaw da Sevâkin'de inşa edilmiş ev tipi sınıflamasında Türk evlerini referans göstermiş³⁸ ve şehirdeki evleri 1860'dan önce inşa edilenler ve sonra inşa edilenler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Yine Greenlaw, Türklerin inşa ettiği evleri Mekke ve Medine'de uygulanan inşaat geleneği ile özdeşleştirirken XIX. yüzyıla ulaşan evlerin bazılarının alt katlarının Türklerin XVI. yüzyılda inşa ettikleri evler gibi bir tasarıma sahip olduklarını, üst katların ise XIX. yüzyılda görülen modern Mısır tarzında yapıldıklarını yazmıştır.³⁹ XVI. yüzyıldaki evler arazinin boş olması nedeniyle büyük, avlulu ve bir veya iki katlıdır. Bu evlerde görülen dışa çıkıntılı ahşap cumbaların kafeslerle kapatılmış versiyonu olan revşenler Sevâkin'de olduğu gibi bütün Kızıldeniz sahil şehirlerinde evlere eklenmiştir.

Sevâkin'de Türklerin önce inşa ettiği evler XIX. yüzyılda inşa ettiği evlerden farklı olarak, köklü bir kasaba inşası geleneğinin örnekleri olarak değerlendirilmektedir. XIX. yüzyılda sokaklar daralmış; üç veya dörtlü bloklar, uzun, beyaz badanalı, üç-dört katlı ve teraslı binalar inşa edilmiştir. Bina kaç katlı olursa olsun erkekler ve kadınlar için ayrı ayrı

32 Karpuz, "Türk Evi", 59.

33 Calia, "Suakin, Memory of a City" 199.

34 Mina Abdulfettah, "Sudan Halkı Arasında "Cin Adası" Olarak Bilinen Sevakin", Erişim, 09 Temmuz 2021. <https://www.indyturk.com/node/384641>

35 XVI. yüzyılda inşa edilen evler kastedilmiştir.

36 Modern Mısır stili veya tarzı, XIX. yüzyılda Osmanlı-Hidiv döneminde inşa edilen evlerdir.

37 Calia, "Suakin, Memory of a City" 199.

38 Greenlaw, The Coral Buildings of Suakin, 23-61.

39 Greenlaw, The Coral Buildings of Suakin, 22.

bölmeler tasarlanmış ve divan⁴⁰, meclis⁴¹ gibi alanlar erkeklere ve gelen yabancı misafirlere ayrılmıştır.⁴² Evin diğer odaları evli çocuk sayısına göre işlevsellik kazanmış, kadınlar ise kalan oda ve birimlerin hepsini kullanmıştır.

Bu tür evlerin kökenleri, tüm Kızıldeniz bölgesinde yaygın olarak kullanılan kıyı stiline, kültür ve geleneklere, iklime, Türk, Mısır ve Yemenli zanaatkarların birikim ve becerilerine bağlanmaktadır. Sevâkin’de özellikle Hurşid Efendi Evi geleneksel yapısı ve dekoratif detaylarla zenginleşen süslemeleriyle kendine özel bir yer edinmiştir. Özellikle giriş kapısında, kemerde ve divanda sıvalar üzerinde yazı, geometrik ve stilize motifler kullanılmıştır.⁴³

Hurşid Efendi Evi

Sevâkin’de, Hurşid Efendi tarafından yaptırıldığı ifade edilen binanın⁴⁴ küçücük ada üzerinde geniş bir alanda yapılmış olması ve genel üslubu, erken tarihli bir ev olduğuna referans vermektedir.⁴⁵ Sevâkin üzerinde araştırma yapan Mallinson ve arkadaşları da XVI. yüzyılı muhtemel görmekteyiz.⁴⁶ Bloss’a göre birçok defa onarım gören binanın ana yapısı 1770’lerde Türkler tarafından inşa edildiği gibidir.⁴⁷ Bir ihtimal XVI. yüzyılda yapılmış, 1770’lerde ise bugünkü şekliyle yeniden inşa edilmiştir.

Hurşid Efendi hakkında kesin bilgi olmamakla birlikte kaynaklarda bu evi yaptırabilecek iki tane Hurşid ismi geçmektedir. Birincisinde Mallinson, XIX. yüzyılın ortalarında ünlü tüccar olan Hurşid Bey ile evi ilişkilendirmiştir.⁴⁸ İkincisi ise Kavalalı Mehmed Ali Paşa tarafından görevlendirilmiş, Sudan’da Türk Dönemi içerisinde en uzun süre görev yapan Hurşid Paşa

40 Dîvan sözcüğü, büyük meclis, yüksek meclis anlamındadır (Osmanlılar dîvanda müzakere ederlerdi) İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Lugatı, 2010, 291. Bizim konumuza daha yakın olan *Dîvanhâne* (دیوانخانه) (Fars. Divân ve hâne “yer, ev” iledivân-hâne) eski Türk evlerinde, saray ve konaklarda büyük sofa, salon demektir. Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 292. Suphi Saatçi; Divriği’de yaz günlerinin akşam oturmaları ve kadınların günlük birçok işlerini yaptıkları mekâna verilen ad olarak tanımlamıştır. Suphi Saatçi, *Kerkük Kenti ve Ev Mimarisi* (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993), 71.

41 Greenlaw’ın çizimlerinde büyük ve yabancı misafirlerin ağırlandığı odalara verilen ad.

42 Calia, “Suakin, Memory of a City”, 199.

43 Calia, “Suakin, Memory of a City”, 200.

44 Greenlaw, *The Coral Buildings of Suakin*, 26.

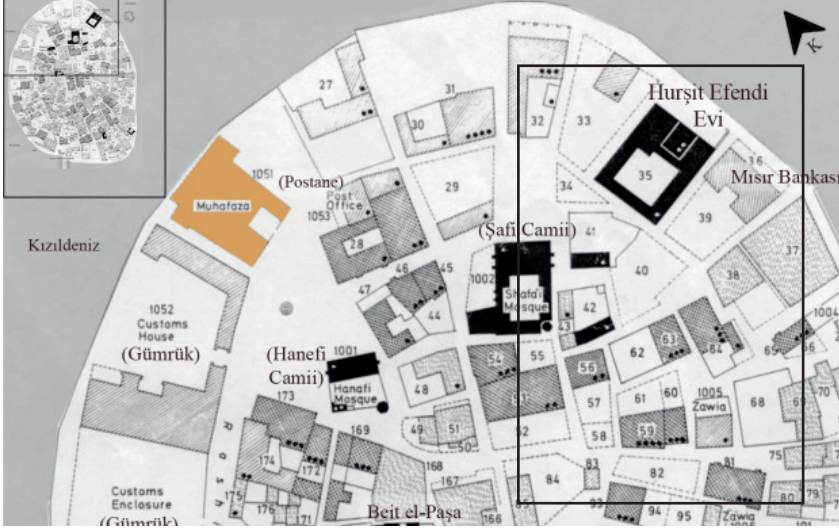
45 Greenlaw, *The Coral Buildings of Suakin*, 26.

46 Mallinson, vd., “Ottoman Suakin, 1541–1865: Lost and Found”, 477.

47 Bloss, “The Story of Suakin”, 294.

48 Mallinson Architects & Engineers, “The Historic Port Town of Suakin: Past and Current Contexts”, Erişim 13 Mart 2020. <https://www.mallinsonae.com/suakin-exhibition>

(1826-1838)'dir.⁴⁹ Kesin bir bulgu olmamakla birlikte Hurşid Paşa'nın da bir bağlantısının olması muhtemeldir. Her durumda XIX. yüzyılda ev Hurşid Efendi Evi olarak adlandırılmıştır.

Hrt. 1. Hinkel'in Haritası (DAĞ, 2020: 53)

Mimari Özellikler

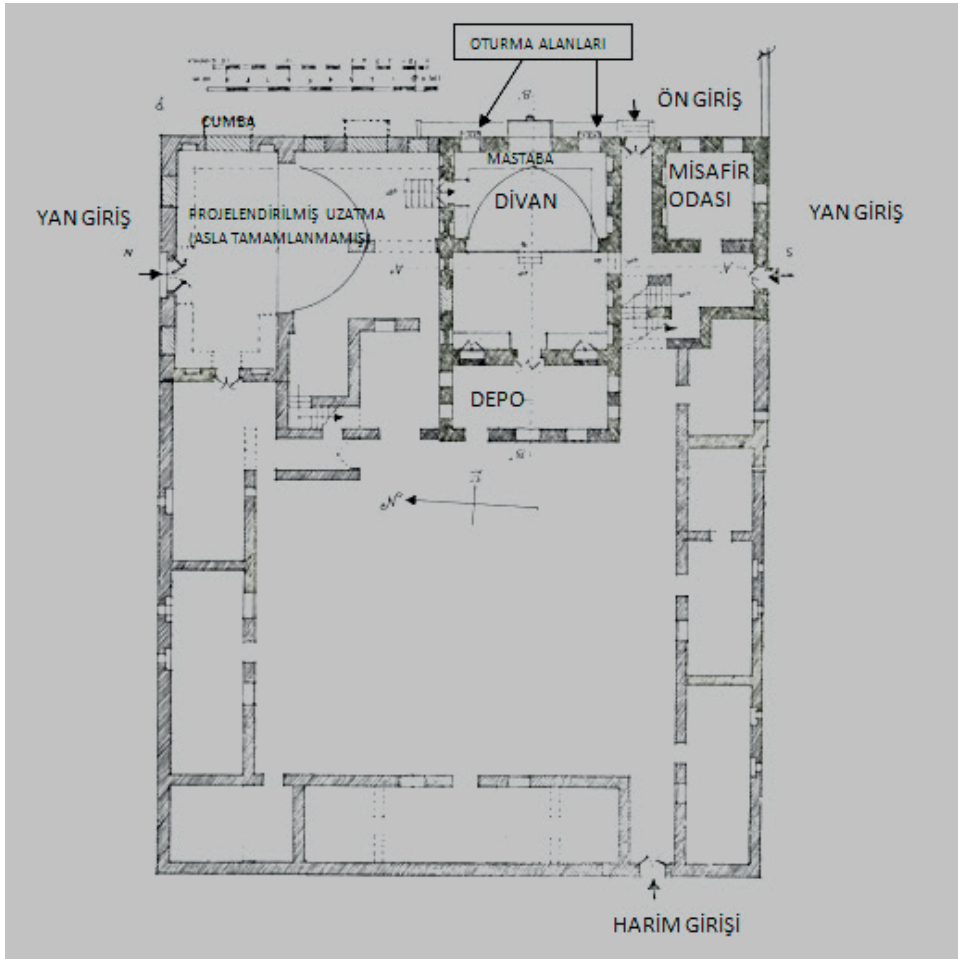
Bugün moloz yığınlarından ibaret olan binanın, çekilen fotoğraflara, çizilen planlara ve verilen bilgilere göre diğer binalara nazaran daha büyük olduğu anlaşılmaktadır⁵⁰ (Hrt. 1), (Şek. 1). Doğu-batı doğrultulu, tek katlı, açık avlunun etrafında sıralanmış odaları olup doğuda, diğer odalara nazaran yüksek tutulmuş divanı bulunmaktadır (Fot.1). Güney ve batıda bulunan açıklıklar harim girişi iken kuzeyde ve doğuda görülen kapılar erkekler ve yabancı misafirler için ayrılmıştır. Doğu yönünde bulunan kapıdan girilen koridordan sağda bulunan harime,

49 Sevâkin'de bulunup bulunmadığıyla ilgili bilgi tespit edilememiştir. Kavalalı Mehmed Ali Paşa tarafından Sudan'da görevlendirilmiştir ve hükümdar olarak adlandırılan ilk kişidir. Ahmet Kavas, "Sudan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/462. Sudan'da, Osmanlı döneminde, Mısır idare sisteminde olduğu gibi, ülke müdürlüklere, müdürlükler kâşifliklere, kâşiflikler şeyhü'l meşayihliklere ayrılmıştır. Köy idaresiyle şeyh ilgilenirken 11 köye şeyhü'l meşayih bakmıştır. Hurşid Paşa döneminde valilere "hükümdar" ünvanı verilmiş, Hidiv Mehmed Said döneminde (1879-1892) "müdür-i umumi" olarak değiştirilmiştir. Fatih Yol, *19. Yüzyılda Sudan'da Osmanlı Yönetimi ve İngiliz İşgali*, (Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 66. Hurşid Paşa'ya 1834'te "Bey" ünvanı verilmiş Sennar, Kordofan, Berber ve Dongola'nın başına genel vali olarak atanmıştır. Yol, *19. Yüzyılda Sudan'da Osmanlı Yönetimi ve İngiliz İşgali*, 46. Sudan'da düzeni sağlayan Hurşid Paşa, Sinner'in yeniden yerleşme sorununu ele alıp başarıyla çözerek büyük saygınlık kazanmış ve imar faaliyetlerinde bulunmuştur. Necdet Yasit, *Sudan'da Türk Dönemi (1820-1881)*, İsparta: (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 49. Hasan Mekkî - Muhammed Ahmed, "Hartum", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/253.

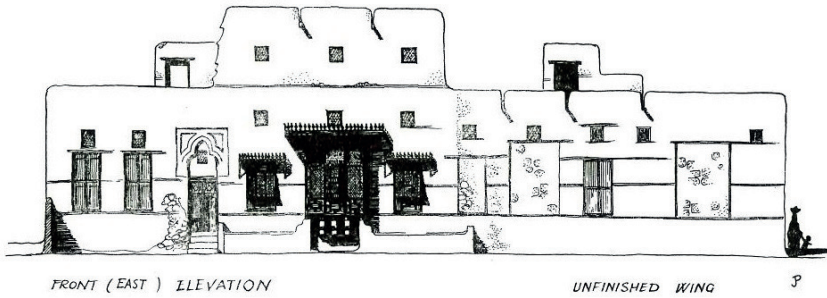
50 Greenlaw, *The Coral Buildings of Suakin*, 22-27; L.M.V. Smith vd "Archaeology and the Archaeological and Historical Evidence For the Trade of Sevâkin, Sudan", In D.A. Agius vd., (2012), 173; Mallinsonvd., "Ottoman Suakin, 1541-1865: Lost and Found", 475-479.

avluya ve divana, kuzeyde bulunan kapıdan ise geniş ve büyük bir odaya sonra diğer birimlere giriş sağlanmıştır. Greenlaw'ın çizdiği plana göre kuzey kapıdan girilen alanın inşa süreci bitmemiştir. Bu odanın güney duvarı olmayıp bunun yerine kemerli bir açıklıktan girişteki odadan daha büyük bir alana girilmektedir. Burada sedirler ile doğuda iki revşen, tagah⁵¹ ya da pencere açıklığı izi olup bunların sonradan kapatılmış olduğu anlaşılmaktadır. Hurşid Efendi Evi'ni süslemeleriyle diğer evlerden farklı kılan divanı Greenlaw'ın kayıtlarına göre, yaklaşık 6 m² genişlikte 4-5 m yüksekliktedir ve ortada büyük bir sivri kemer, doğuda ise büyük ve derin bir revşeni vardır. Orta alanı revşen ile aynı seviyede olan divanın yarısının zemini yerden 60 cm yüksektir ve diğer yarısından ahşap bir kemerle ayrılmıştır. Üstte kalan yarısı tamamen halı kaplanmıştır ve üç tarafında sedir bulunmaktadır. Odanın alt yarısında ayrıca bir tarafta makat⁵² konmuştur. Binanın içerisinde bir sarnıç⁵³ ve hamam da bulunmaktadır.⁵⁴

- 51 Tagah: Duvardan çıkıntı yapmayan sürgülü panellerden oluşturulmuş ve çoğunlukla kemerli veya dikdörtgen duvar açıklıklarına yerleştirilmiş ahşap pencere versiyonlarına verilen addır. Genellikle eşit derecede ince ahşap işçiliğine sahiptirler. Sameer Mahmoud Z. Al-Lyaly, *The Traditional House of Jeddah: A Study of the Interaction Between Climate*, (Edinburgh: Form and Living Patterns, Department of Architecture University of September, 1990), 64; Ayad K. Almaimani and Nawari O. Nawari, “BIM-Driven Components Library for Islamic Facilities (BIM-IF)”, *Almaimani and Nawari Visualization in Engineering*, 5/6 (2017), 6.
- 52 Greenlaw, **maga'ad** şeklinde yazarak oturulacak yer (kerevet) manasında tanımlamıştır. *The Coral Buildings of Suakin*, 19. Bu kullanımı Anadolu'da da makad şeklinde. Ayverdi'ye göre; (1) Oturulacak yer (2) Oturmak için kullanılan, minder üzerine yayılan, ön kenarı saçaklı örtü demektir. İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Lugatı, 2010), 763. Makad örtünün yanısıra yastık anlamında da kullanılmaktadır. Gözde Balcı, *Karadeniz Bölgesi'ndeki Geleneksel Türk Evleri'nde Ocak Yanı Lambalıkların Analizi* (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 27. Özyalvaç'a göre mak'ad; yerden yaklaşık bir ayak yüksekliğindeki oturma elemanı, küçük sedir anlamındadır. Şükriye Pınar Özyalvaç, *İstanbul Konut Mimarisinde Lüks ve Konfor (18. Yüzyıl)*, (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programı, Doktora Tezi, 2015), 263. Al-Lyaly'ın tanımlamasına göre mak'ad; Cidde'de, zemin katta ve giriş holünün yanında bulunan erkek oturma odasıdır. Al-Lyaly, *House of Jeddah*, 263. Mısır'da ise yaz aylarında erkeklerin oturma alanı olarak kullandıkları alan olan maq'ad, üç tarafı duvarla çevrili, genelde kuzey tarafı avluya doğru açık ve kemerle süslü, üstü kapalı balkon ya da salondur. Esra Abdelhamid Hosny, Deniz Demirarslan, “Mısır'da İslami Dönem Evleri ve Donatı Tasarımlarının Günümüze Yansımaları”, *Mimarlık ve Yaşam Dergisi Journal of Architecture and Life*, 4/2 (2019), 214. Reem Abdelkader, Jin-Ho Park, “The Evolving Transformation of Mashrabiya as a Traditional Middle Eastern Architecture Element”, *International Journal of Civil & Environmental Engineering IJCEE-IJENS*, 17 (2017), 248.
- 53 Greenlaw, *The Coral Buildings of Suakin*, 22.
- 54 Smith vd., “Archaeology and the Archaeological and Historical Evidence For the Trade of Sevâkin, Sudan”, 173.

Şek.1. Hurşid Efendi Evi'nin planı (Greenlaw, 1995: 27)

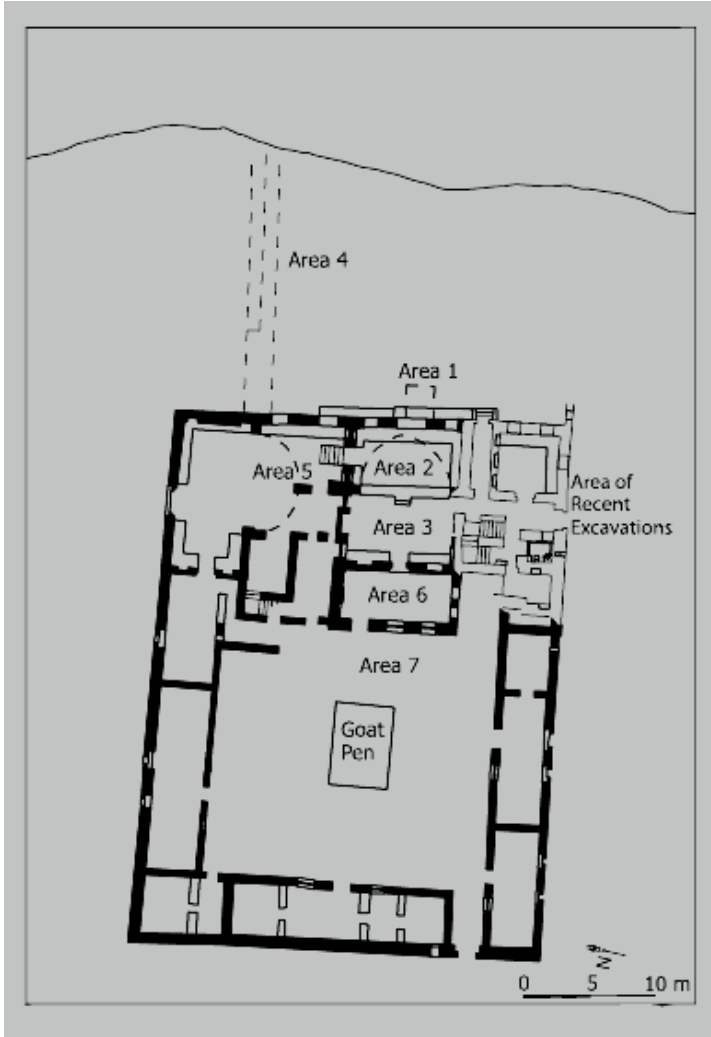
Şek. 2. Doğu cephe (Greenlaw, 1995: 27)

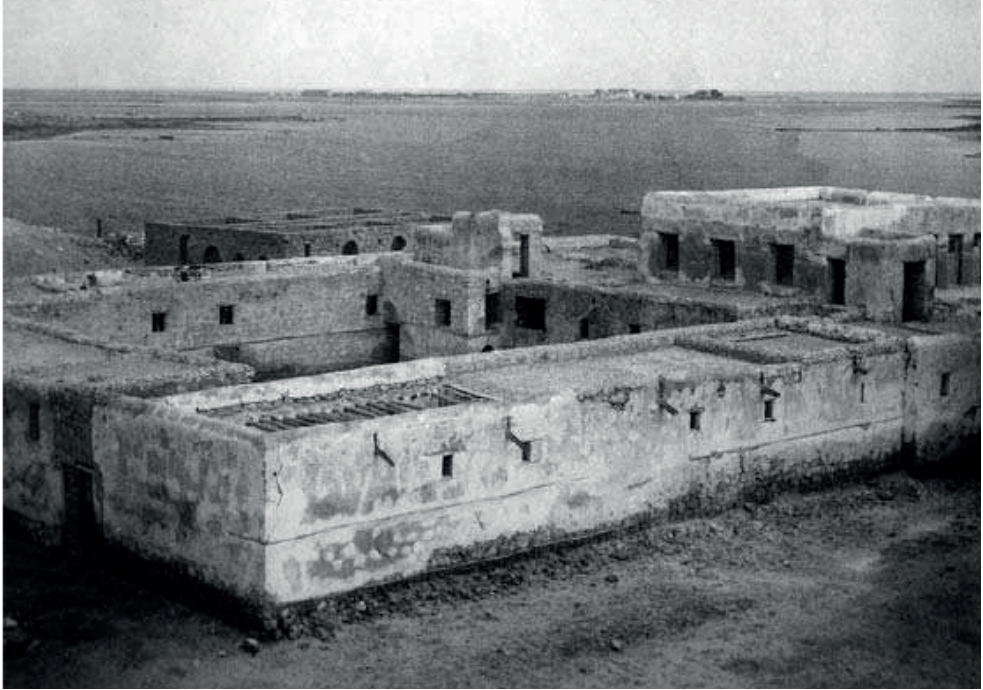
Fot. 1. Hurşid Efendi Evi, üstten görünüm (BİMTAŞ)

Mallinson ve arkadaşları Hurşid Efendi Evi'nde 7 farklı alanda kazı gerçekleştirmişlerdir (Şek. 3). Yapılan kazı sonucunda ortaya çıkan plan ile Greenlaw'ın çizmiş olduğu plan büyük oranda benzerlik göstermektedir. Merdiven boşluğunun karşısında bir hamam, çökmüş bir tuvalet, taşla döşenmiş lağım çukuru, su kabı için yükseltilmiş bir stand tespit edilmiştir. Malzemelerin çoğununun tuz ve rüzgâr tarafından çürütülmüş olduğu anlaşılmıştır. Kazılan 1. alanda bulunan revşendan parçaların üzerine birikmiş olan kum onu çürümeye karşı korumuştur. Kalan ahşap parçalardan, yerel ağaçlarla birlikte Java'dan ithal edilen tik ağacının da kullanılmış olduğu tespit edilmiştir. Binadan kıyıya uzanan 4. alanda 5 katman tespit edilmiş, bunlardan 1, 3 ve 5. katman gri veya kahverengi kumdan oluşurken 2. katmanda yanmış malzmeden oluşan siyah bir tabaka olduğu anlaşılmıştır. Üstte iki tabakada demir ve bakır alaşımlı nesne parçaları ile seramik ve çini parçaları ortaya çıkarılmış, 2. katmanda kıyı şeridine uzanan Arnavut kaldırımlı taş yüzey tespit edilmiştir. Bu kaldırım denize yaklaştıkça, birdenbire çok daha büyük taşlara ve ardından çift sıra büyük kesme bloklara dönüşmüş olması bu kalıntıların bilinmeyen daha eski bir yapıya ait olabileceğine işaret etmiştir⁵⁵. Yukarıda da ifade edildiği üzere bu büyük taşların Osmanlı'nın ilk inşasıyla ilişkili olmuş olması ikinci ve makalemize konu olan halinin ise 1770'lerde inşa edilmiş yapı olması muhtemeldir.

55 Mallinson vd., "Ottoman Suakin, 1541–1865: Lost and Found", 478-479.

Şek. 3. Hurşid Efendi Evi'nde yapılan kazı alanları (Mallinson vd., 2002: 475.

Fot.2a. Hurşid Efendi Evi güneyden görünüm (BİMTAŞ).

Fot. 2b. Hurşid Efendi Evi kuzey cephe (Greenlaw arşivi)

Fot. 3. Hurşid Efendi Evi, yıkılan kalıntılar arasında divan kemerinin görünümü (BİMTAŞ)

Hurşid Efendi Evi'ni dikkat çekici kılan özellikleri ahşap elemanlar ve alçı süslemeleridir. Bu özellikler hem Sevâkin'i hem de Kızıldeniz şehirlerini ortak bir payda da buluşturmada önem arzettiği için maddeler şeklinde incelenecektir.

1. Ahşap İşleri

a. Revşenler

Sıcak ve kuru havanın bunaltıcı etkisinden korunmak ve bütün evin içinde serinletici bir atmosfer oluşturmak için Sevâkin ve Kızıldeniz'in hemen hemen bütün sahil şehirlerinde binaların cephelerine yapılan revşenler hem Hurşid Efendi Evi'nde hem de Sevâkin'de birçok evde kullanılmıştır. Yalnızca işlevselliğiyle değil aynı zamanda cezbedici görüntüsüyle evlere ayrıcalıklı bir nitelik katan revşen Farsça⁵⁶ (روزن / revzen) kökenli olup pencere anlamına gelmektedir. Tarihi kaynaklarda da pencere karşılığında kullanılmakta olup⁵⁷ Cidde ve Sevâkin'de *revşen*, *ruşen* (روشان), Mısır'da *müşrefiye*, *müşrebiyye* (مشربية)⁵⁸ Maşrabeya⁵⁹ olarak adlandırılmıştır.

Çeşitli kaynaklara göre revşen, XIII. yüzyılda Abbasiler döneminde (750-1258) kullanılmaya başlanmış, ancak Osmanlı İmparatorluğu döneminde, sınırları içerisinde bulunan şehirlerde

56 Al-Ban, *Architecture and Cultural Identity*, 133.

57 Aziz Doğanay, *Mimarî ve Tezyinî Unsurlarıyla Câmî*, (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015), 144.

58 Mashrabiyya – مشربية Tradition, Design and Sustainability, Erişim 15 Temmuz 2020.

59 Esra Abdelhamid Hosny, Deniz Demirarslan, "Mısır'da İslami Dönem Evleri ve Donatı Tasarımlarının Günümüze Yansımaları", *Mimarlık ve Yaşam Dergisi Journal of Architecture and Life*, 4/2 (2019), 215.

popüler hale gelmiştir.⁶⁰ Kimi araştırmacılar revşenin köklerini Mısır'ın Memlûk ve Osmanlı dönemlerine (1517- 1905) bağlamıştır,⁶¹ kimi araştırmacılar ise revşeni yerli mimari formların Anadolu'dan Kızıldeniz'e gidişinin bir sonucu olarak değerlendirmişlerdir. Um, E. Hansen'in, pencere doğramalarının "Türk mimarisine özgü" olarak nitelendirdiğini yazmıştır.⁶² Um'un diğer bir notunda Sultan Mahmud Khan'dan naklederek, Khan'ın revşeni, Türkiye'deki cumba olarak değerlendirdiğini ve Akdeniz'den, Mısır'a ve nihayetinde Kızıldeniz'e yansıdığı görüşünü yazmıştır.⁶³ Um'un diğer bir kaynağı Fernando Varanda'dır. Varanda, Yemen ev mimarisisiyle ilgili temel çalışmasında, balkon veya pencere çıkıntısını "Türk etkisinin" bir sonucu olarak değerlendirmiştir.⁶⁴ Mısır, Moha, Hudeyde, Cidde, Masavva ve Sevâkin'deki revşenler incelendiğinde bu mimari öğenin Osmanlı döneminde yaygınlaştığı benimsendiği ve şehirlerin yerel mimari kültürüne göre şekillendiği anlaşılmıştır.

Çizimlerde ve fotoğraflarda görüldüğü üzere Hurşid Efendi Evi'nde bulunan büyük revşen numune örneklerden biridir.

Genel olarak başlık, gövde ve kaideden oluşan revşenin, sırasıyla tepe kısmında burnita (saçak ve üzerine dekor amaçlı yerleştirilmiş tepelik) ve korniş, gövde kısmında şurra (şiş veya manjurun üzerindeki küçük pencere) ve manjur⁶⁵ ve yatay ve dikey olarak yerleştirilmiş paneller bulunmaktadır.

60 Al-Ban, *Architecture and Cultural Identity*; 133; Raed Alelwani vd., "Public Perception of Vernacular Architecture in the Arabian Peninsula: The Case of Rawshan", *Buildings*, 10/9 (Ağustos 2020), 2; Hosny - Demirarslan, "Mısır'da İslami Dönem Evleri ve Donatı Tasarımlarının Günümüze Yansıması", 223.

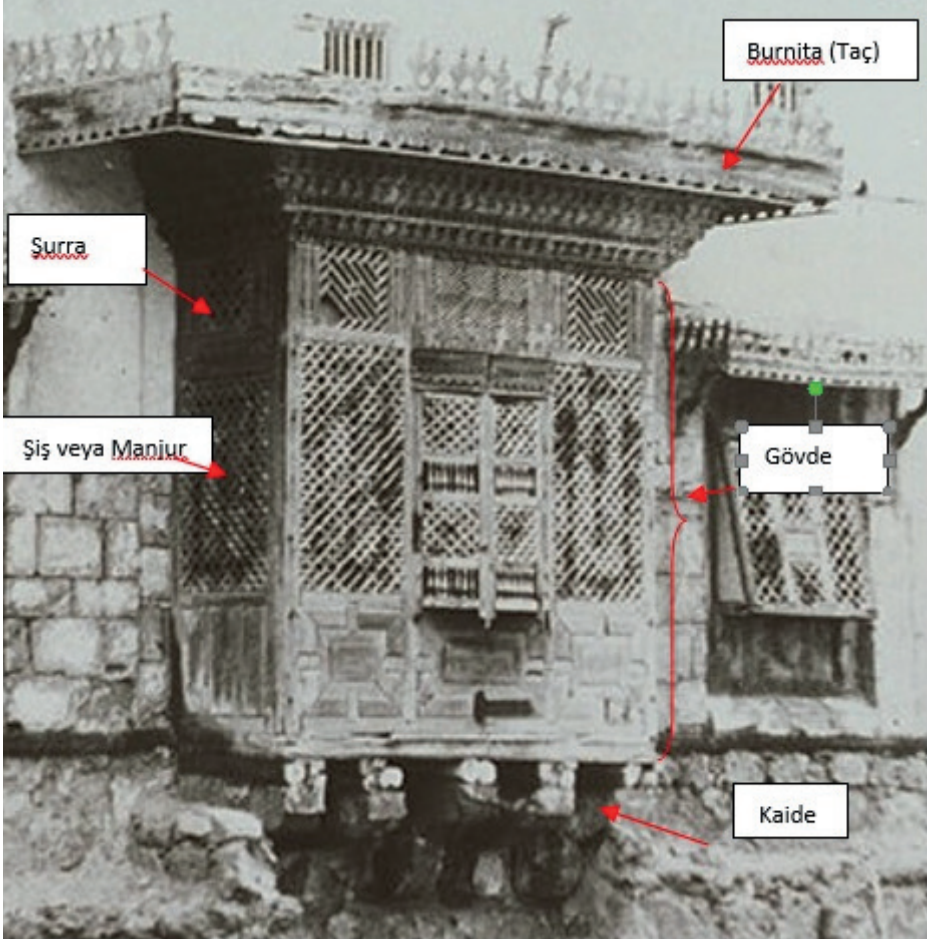
61 Alelwani "Public Perception of Vernacular Architecture in the Arabian Peninsula: The Case of Rawshan", 2.

62 Nancy Um, "Reflections on the Red Sea Style: Beyond the Surface of Coastal Architecture", *Northeast African Studies*, 12/1 (2012), 261; E. Hansen, "Preservation of Suakin", *Unesco*, Serial No: 2970/RMO.RD/CLP, October-November 1972, 7.

63 Um, "Reflections on the Red Sea Style: Beyond the Surface of Coastal Architecture", 261; Mahmud Khan, *Jeddah Old Houses: A Study of Vernacular Architecture of the Old City of Jeddah* (n.p.: Saudi Arabian Council for Science and Technology, 1981), 12.

64 Um, "Reflections on the Red Sea Style: Beyond the Surface of Coastal Architecture", 26. Fernando Varanda, *Tradition and Change in the Built Space of Yemen: The Description of a Process as Observed in the Former Yemen Arab Republic Between 1970 and 1990* (Durham: Durham University, 1994), 100.

65 Manjur: Revşen veya müşrefiyenin üst kısmında bulunan ahşap kafes. A. Baik - J. Boehm, "Hijazı Architectural Object Library (Haol)", *The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, XLII-2/W3 (2017), 30.

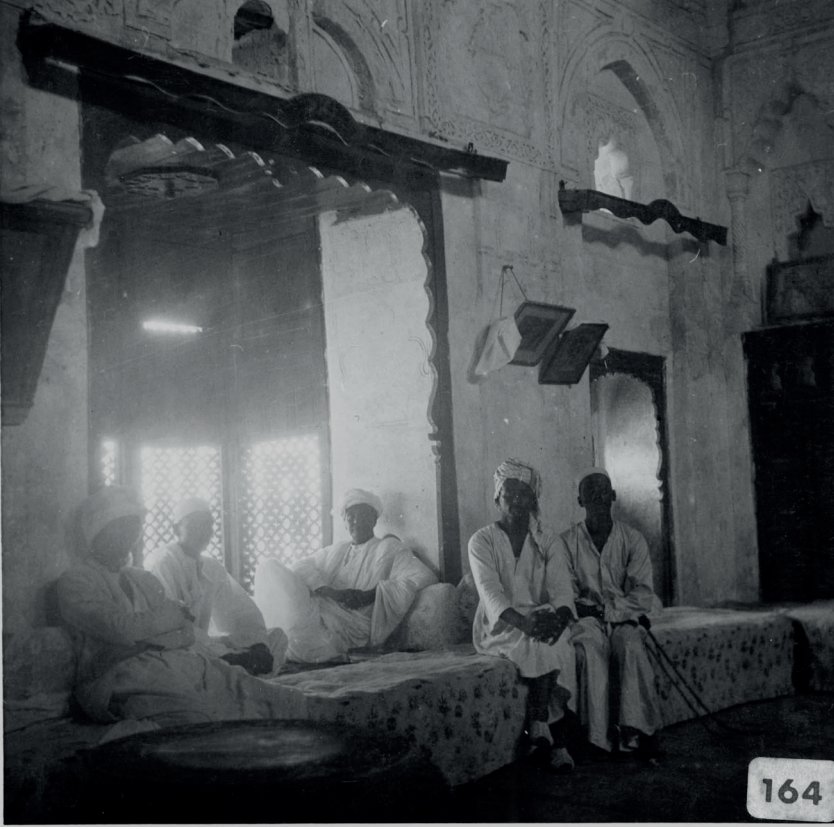

Fot. 4a. Hurşid Efendi Evi'nin doğusunda aynı zamanda denize bakan cephesinde bulunan revşen ve bölümleri (Kate Ashley arşivi).⁶⁶

66 Revşen düzenlemesinde, Greenlaw, *The Coral Buildings of Suakin*, 107; F. Al-Murahhem, "The Mechanism of the Rawāshīn: The Case Study of Makkah", *WIT Transactions on Ecology and the Environment* 128 (2010), 563; Al-Ban, *Architecture and Cultural Identity*, 157; Al-Lyaly, *House of Jeddah*, 63'ten faydalanılmıştır.

Fot. 4b. Revşenin önünde Osmanlı Askerleri (Kate Ashley arşivi).

Fot. 4c. Hurşid Efendi Evi'nin içi ve revşenin görünümü (Greenlaw arşivi)

Fot. 5. İstanbul'da cumba örneği (1721).⁶⁷

67 Hamse-i Atayî, 1721, The Walters Art Museum, Baltimore, W666, 130a Erişim 11.03.2021. <https://www.thedigitalwalters.org/Data/WaltersManuscripts/html/W666/description.html>

Fot. 6a. Diyarbakır’da revşenli bir ev⁶⁸

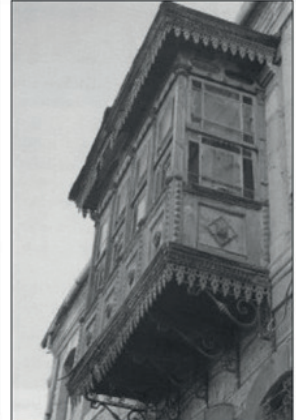
Fot. 6b. Yemen – Hudeyde’de revşenli bir ev⁶⁹

Niğde Evinde Taş Payandalı
Cumba Çıkmaları

Erzurum Evinde Payandalı (Gögüşleme,
Eliböğründel) Cumba Çıkması

Uşak Simavlıoğlu Evi’nde Demir
İsçilikli Cumba Çıkması (Y. Savan)

Fot. 6c. Anadolu’dan cumba örnekleri⁷⁰

68 Yusuf Çetin, “Geleneksel Türk Evinde Cumba”, *Sanat Tarihi Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 15/2 (Ekim 2006), 21

69 Varanda, *Tradition and Change in the Built Space of Yemen: The Description of a Process as Observed in the Former Yemen Arab Republic Between 1970 and 1990*, 100.

70 Çetin, “Geleneksel Türk Evinde Cumba”, 18.

b. Kapılar

Bu bölümde 1865'te Hurşid Efendi'ye verilen güzel bir Türk kapısı⁷¹ tanıtılacaktır. Diğer kapılar muhtemelen özellikli olmadığı için kaynaklarda işlenmemiştir. Kapı günümüzde mevcut değildir. Greenlaw çizimin altına XIX. yüzyıl şeklinde not düşmüştür.

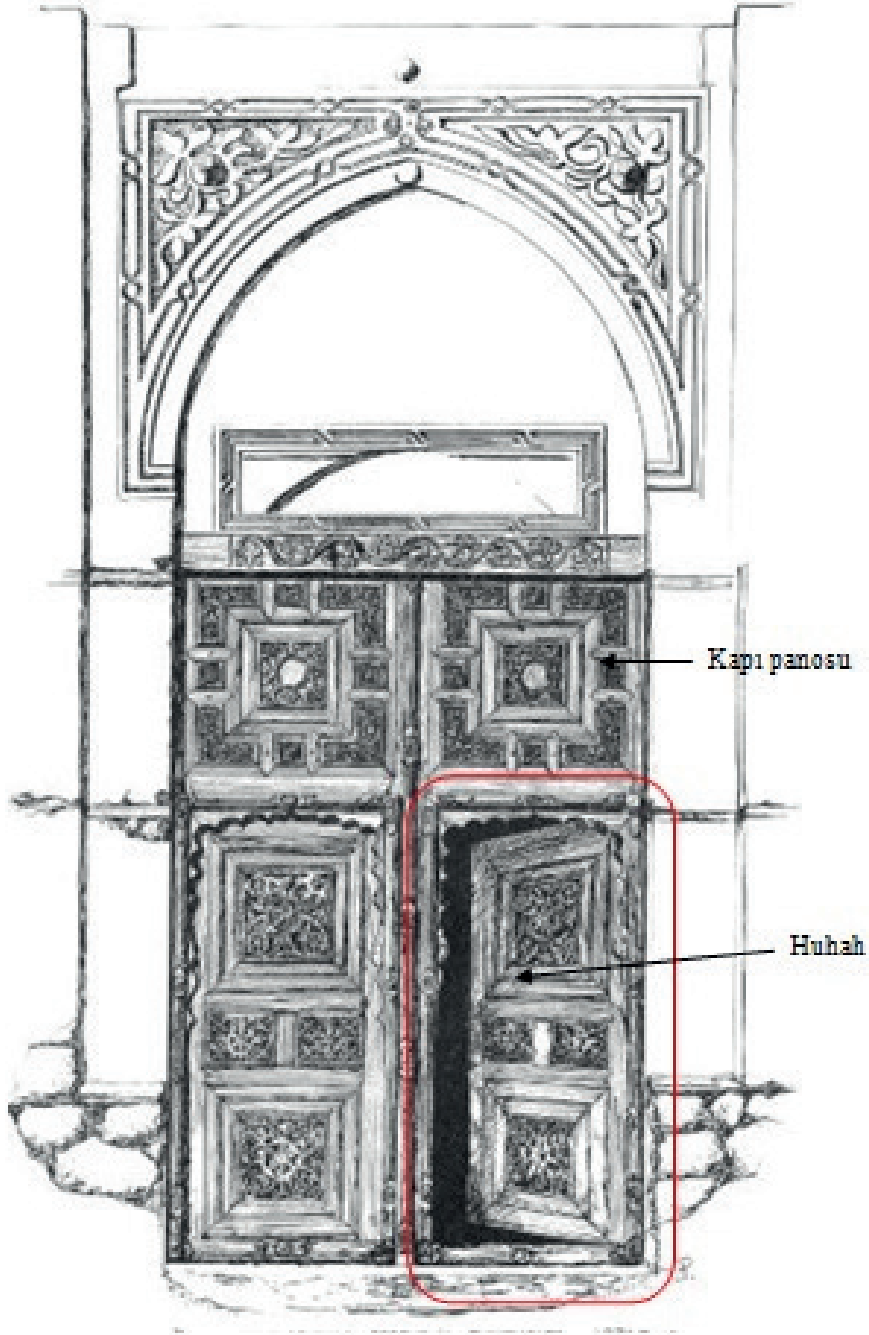
Kalınlık ölçüsü bilinmeyen kapının çift yüzlü olduğu tahmin edilmektedir. Sağ kanadında Huhah⁷² denilen daha küçük olan giriş açıklığının etrafı kemer şeklindeki bir pervazla çevrilmiştir. Çizim ve fotoğrafa göre, ahşap ana kapı birbirine simetrik iki kanatlı olup üzerinde üç büyük göbek bulunmaktadır. Üstteki göbek, içeriye açılan kapıya dâhil olmayıp alttaki göbekler dilimli süslemeyle üst göbekten ayrılmış ve bu göbeklerin arası iki küçük eş panoya bölünmüştür. Herbir göbekte, tahtalar yatay ve dikey yerleştirilerek kare form oluşturulmuş, kapı kanatlarına sadece bitkisel motifler işlenmiştir. Ahşap kapının yukarısındaki hem boş olan dikdörtgen kitabe tablası hem de onu çevreleyen sivri kemerin köşelikleri zencerek motifle çevrelenmiş olup kapı köşelikleri bitkisel motiflerle ve kabalarla süslenmiştir.

Genellikle ön kapılarda olduğu gibi bu kapı da ayrıntılı geometrik desenlerle süslenmiştir ve dövme demirden halka tokmaklara sahiptir.⁷³

71 Bloss, "The Story of Suakin", 294.

72 İnşaat yapım ve teknikleri bakımından Sevâkin ve Cidde aynı özellikler gösterdiği için, kapının Cidde'deki adlandırılma şekli olan Huhah (khūkhah) makalemizde de tercih edilmiştir (Al-Lyaly, *House of Jeddah*, 58).

73 Hurşid Efendi Evi'nin kapısı, Al-Lyaly, *House of Jeddah*, 58'de bulunan bilgiler ile kıyaslanarak değerlendirilmiştir.

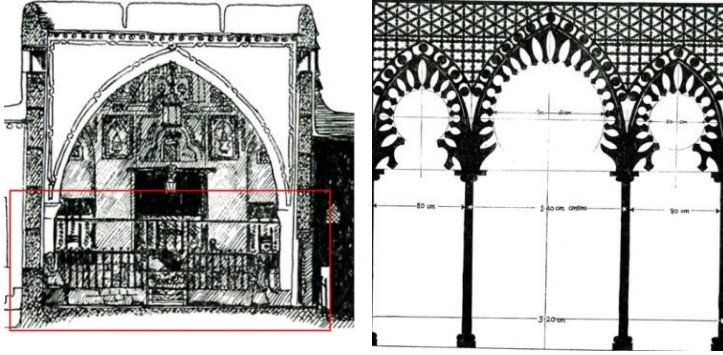
Şek. 4. Hurşid Efendi Evi'nin kuzeydoğusunda bulunan giriş kapısı (Greenlaw, 1995: 115).

Fot. 7. Hurşid Efendi Evi'nin kuzeydoğusunda bulunan giriş kapısı (Edward S.- Durham arşivi)

c. Ahşap Kemerler

Sevâkin dahil olmak üzere birçok Kızıldeniz sahil şehrinde yerden yükseltilmiş bir platform odadan ahşap kemer veya başka bir ahşap versiyonu ile ayrılmıştır. Sevâkin’de Hurşid Efendi Evi’nde, Muhafaza Binası’nda ve birçok evde görülen bu uygulama Cidde’de ve Anadolu’da ortak özellik olarak görülmektedir. Bununla birlikte eyvan “Ortaçağ Türk mimarlığında mekan kuruluşu ve yapı biçimlenmesinde belirleyici öğelerden”⁷⁴ biridir. Hurşid Efendi Evi’nde eyvanı zeminden düz bir korkuluk ayırmış iken Muhafaza Binası’nda ve Cidde’deki başka bir evde süslemeli ahşap kemer şeklindedir. Safranbolu’da kemer yerine pencere kullanılmıştır.

Şek. 5a. Hurşid Efendi Evi (Greenlaw, 1995: 29) Şek. 5b. Sevâkin, Muhafaza Binası, ahşap kemer (Greenlaw, 1995: 75)

Fot. 8a. Cidde örneği⁷⁵

Fot. 8b. Safranbolu’da, odalar arası eyvanın kapatılarak odaya dönüştürüldüğü bir örnek.⁷⁶

d. Dolaplar

Ahşap işlerine dolapları ve niş tasarımlarını da eklemek mümkündür. Fot. 9a’da görülen

74 Alev Erarslan, “Ortaçağ Türk Mimarlığında Eyvan Kullanımında Mekan-İşlev İlişkisi”, *Megaron*, 7/3 (2012), 159.

75 Petra Gruber, Mahmoud Eissa, “Old Town of Jeddah. Results of the Building Survey of the Al-Nawar House”, *Architectura Band*, 44 (2014), 9.

76 S. Gülçin Bozkurt, “19.yy da Osmanlı Konut Mimarisinde İç Mekan Kurgusunun Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi”, *Journal of the Faculty of Forestry, Istanbul University*, 62/2 (2013), 52.

divanın güney duvarındaki ahşap dolap nişçikleri Anadolu'nun herhangi bir şehrindeki dolap nişçikleri ile benzerdir (Fot. 9b, c, d).

Fot. 9a. Hurşid Efendi Evi'nin divanı, güney duvar, 1929 (Durham arşivi)

Fot. 9b Safranbolu'da bir evin içerisindeki ahşap nişçikler (Bozkurt, 2013: 59).

Fot. 9c. Denizli'de bir evin ahşap dolap nişçikleri (Aktuğ-Pektaş, 2017: 22).⁷⁷

77 Erbil Cömertler Aktuğ, Kadir Pektaş, "Denizli Merkezefendi Hacı Hızır Salih Efendi Evi", *Kalemişi*, 5/9 (2017), 22.

Fot. 9d. Safranbolu’da bir evin dolap nişçikleri.⁷⁸

2. Süsleme

Hurşid Efendi’nin evi ile Şinavi Bey’in 163 numaralı evi ve Osman Digna’nın evi istisna olmak üzere Sevâkin’de alçı bezeme nadir olarak kullanılmıştır.⁷⁹ Alçı hala nemliyken bir panelin tamamlanması gerektiğinden, duvarlar önce dikdörtgen panellere bölünmüş ve çift şeritlerle yatay olarak ayrılmıştır. Bu şekilde bir uygulama çok çeşitli modellerin bir arada yapılmasını mümkün kılmıştır. Desen, alttaki sarımsı taşa kadar derin bir şekilde kazındığı için arka planda hoş bir kontrast oluşturmuş, sonraki zamanlarda duvar beyaza boyandığında bu kontrast ortadan kaybolmuştur. Her alan kare, üçgen ve altıgen şekilli geometrik desenler ve bitkisel motiflerle doldurulmuştur. Aradaki boşluklar tek çift veya tiz hatlardan oluşan ikincil doğrusal elemanlarla “V, L, Z” ayrılmaktadır (Şek.6a). Bitkisel motifler ise değişen yaprak veya çiçeklerle dalgalı çizgilerden oluşan şeritlerden oluşmaktadır. Greenlaw’ın, *hayat ağacı* olarak tanımladığı selvi ağacı divanın güney duvarına işlenmiştir.⁸⁰ (Fot. 10a, b, c, f).

Hurşid Efendi Evi’nin divan duvarının içeriden güney cephesinin hemen hemen bütün süslemeleri görülebildiği için, bu cephe tanıtılacaktır. Bu duvarda altta ahşap kapaklı, duvara girintili nişçiklerle süslü dolaplar ile üstte alçı üzerine kazıma tekniği ile yapılmış desenler bulunmaktadır (Fot. 10a, b, c). Ahşap dolapların yukarısında altta ve üstte üçer kör niş yatayda kartuşlarla dikeyde çiçek desenleri ve zencerek bordürlerle ayrılmıştır. Alttaki kör nişlerin içerisine birer nişçik daha konulmuş olup dilimli kemerlerle süslenmiştir. Nişçiklerin kemer

78 Önder Küçükerman, *Kendi Mekânının arayışı içinde Türk Evi* (İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, 1985), 130.

79 Greenlaw, *The Coral Buildings of Suakin*, 96.

80 Greenlaw, *The Coral Buildings of Suakin*, 96; Hayat ağacı olarak kabul edilen ağaçların en önemlisi ve en çok tanınanı selvi ağacı, tüm mevsimlerde yeşildir, güzel kokuludur. Anadolu Selçuklu dönemi mezar taşlarında, Osmanlı sanatında Kur’an rahlelerinde, seccadelerde, mezar taşlarında, çini süslemelerinde ve hatta yeniçeri bayraklarında ağaç dalları olarak görmek mümkündür. Saliha Ağaç - Menekşe Sakarya, “Hayat Ağacı Sembolizmi”, *IntJCSS*, 1 (December 2015), 4, 10.

köşelikleri çizilen bordürlerle belirlenmiş ve bordürlerin arası bitkisel motiflerle doldurulmuştur. Üstteki nişlerden iki yandaki yuvarlak, ortadaki üç dilimli kemerli şekilde tasarlanmıştır ve bunları birbirinden ayıran duvar satırlarının birine bitkisel diğerine geometrik motifler kazınmıştır. Bu nişlerin içerisine de alttaki nişlere nazaran derin olmayan dilimli kemerlerden oluşan bezeme amaçlı yüzeysel niş desenleri işlenmiştir. Bu yüzeysel nişlerin de altında ve üstünde yumuşak hatlı geometrik motifler işlenmiştir. Benzer şekil ve süslemeler diğer cephelerde panolar üzerinde uygulanmıştır. Süslemeler divan kemerinde de devam etmekte olup köşelere çarkıfalek motifleri konulmuştur (Şek. 6b) (Fot. 10c, d, e). Divan kemerinin içerisinde daha evvel Samarra ve Büyük Selçuklu eserlerinde kullanılmış olan bordürler⁸¹ içerisinde çiçek motifleri işlenmiştir (Fot. 10h, 10ı).

Fot. 10h'de görülen divan kemeri içerisinde işlenmiş yedi yapraklı çiçek motiflerinin benzer örneklerini, Cidde'de Türk mimar tarafından 1867-1881 yılları arasında yapılan Nazif Efendi Evi'nde de görmek mümkündür, ancak burada süslemeli bordür yoktur (Fot. 11).

Genel bir ifadeyle XIX. yüzyılda alçı üzerine kazınarak⁸² yapılan süslemeler Samarra ve Anadolu etkilerini taşımakta olup onlar kadar profesyonelce yapılmamışlardır.

81 Samarra ve Büyük Selçuklu'da görülen şekli için bkz. Kamran Sokhanpardaz, *Büyük Selçuklu Cami Mimarisinde Alçı Süsleme*, (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun 2020), 161.

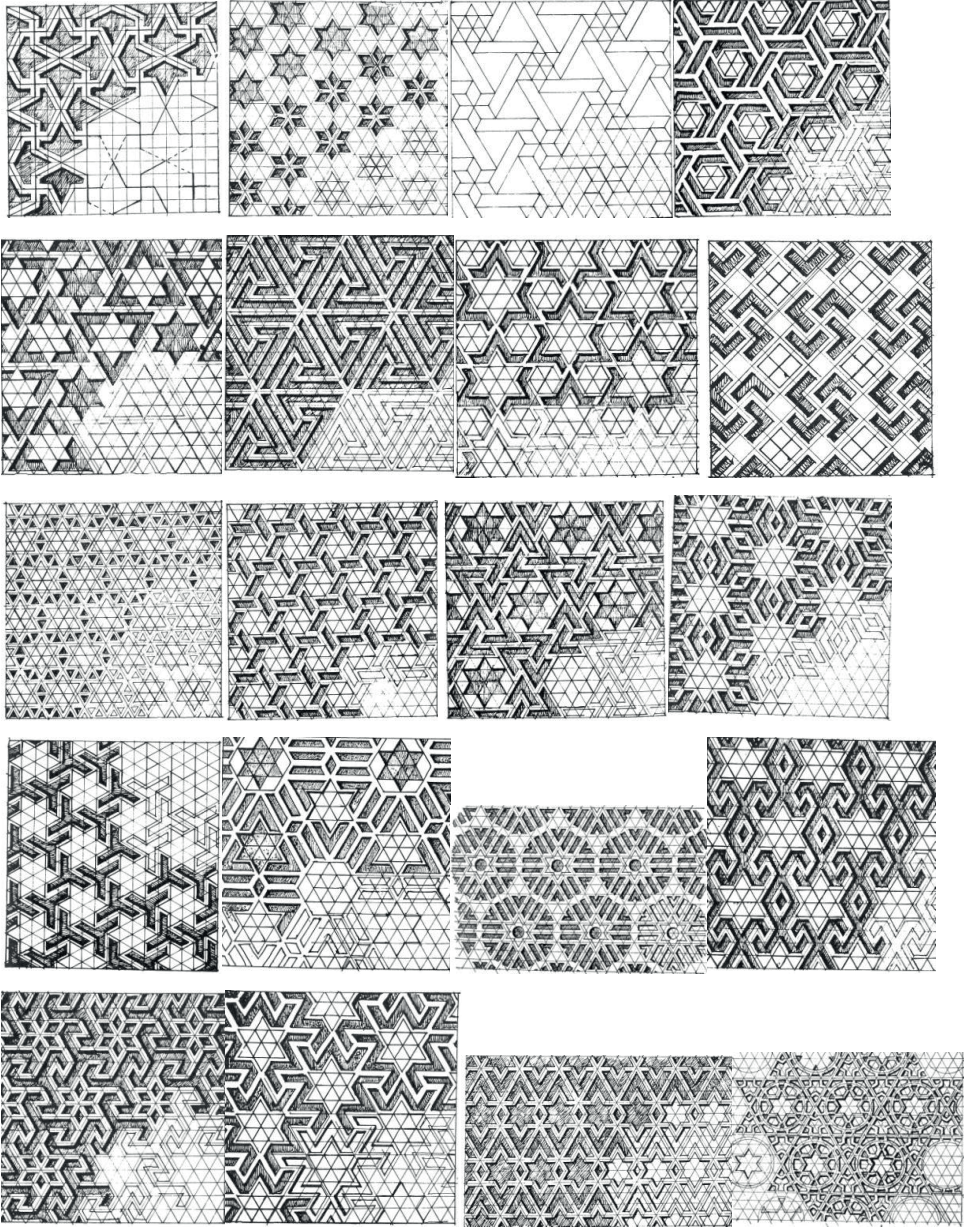
82 Kazıma çizik şeklinde olmayıp yaklaşık 2-3 cm gibi değişen genişliklere sahiptir.

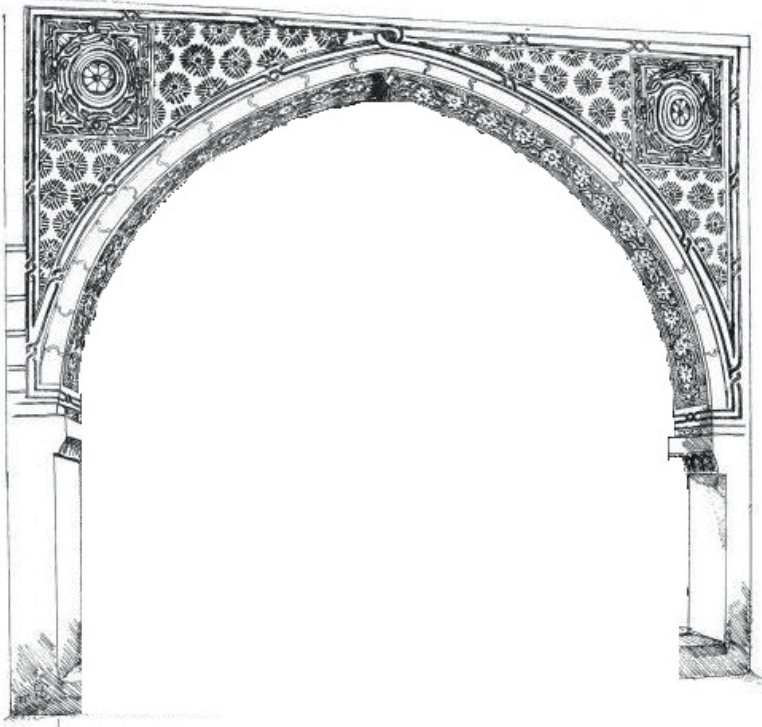
Fot. 10a. Hurşid Efendi Evi'nin divanı, güneyde bulunan duvarın harap hali (BİMTAŞ)

Fot.10b. Hurşid Efendi Evi'nin divanı ve divan kemeri (BİMTAŞ)

Şek. 6a. Hurşid Efendi Evi'nin divan bölümünde cephe üzerine kazınmış geometrik desenler (Greenlaw, 1995: 98-99).

Şek. 6b. Hurşid Efendi Evi divan kemeri (Greenlaw, 1995: 28)

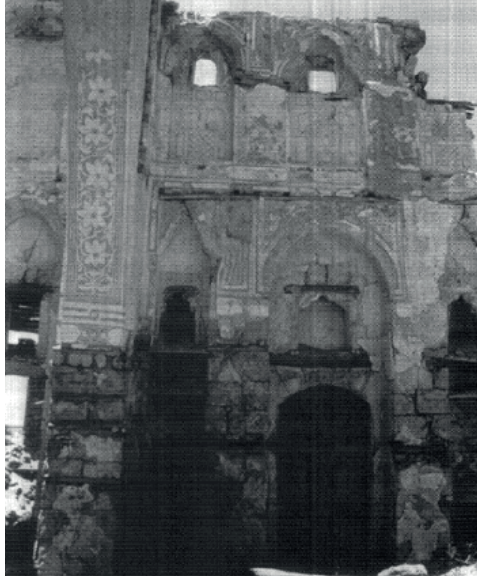
Fot. 10c. Hurşid Efendi Evi, divan kemeri (Greenlaw arşivi)

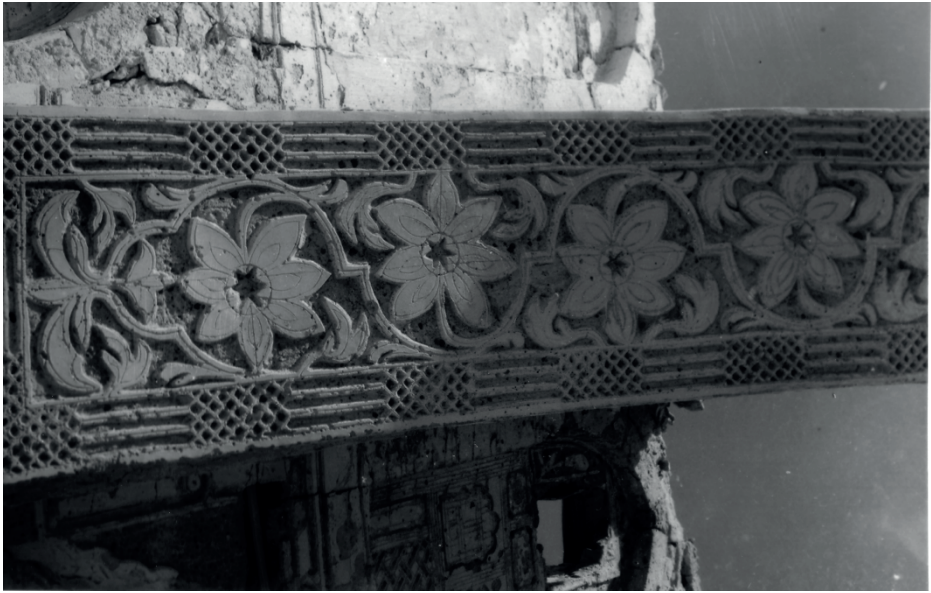
Fot. 10d. Giriş holü (Hansen, 1972: Res. 3) **Fot. 10e.** (BİMTAŞ)

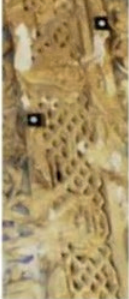
Fot. 10f. Sevâkin’de (Sudan) Osmanlı mimari örneklerinden Hurşid Efendi Evi, duvarlarda alçı bezemeler ve selvi ağaçları (BİMTAŞ).

Fot. 10g. Divan kemeri ve kapı (Calia, 1997-1999: 197)

Fot. 10h. Divan kemeri (BİMTAŞ)

Abbâsîler Dönemi (Sâmarrâ Şehri / 226-651)	Süslemenin Bulunduğu Yer	Büyük Selçuklu (1040-1157)	Süslemenin Bulunduğu Yer
			Kazvin Mescid-i Haydariye

Fot. 10. Hurşid Efendi Divan kemeri motifleriyle benzer Samarra'da görülen motifler ve Büyük Selçuklu versiyonu (Sokhanpardaz, 2020: 161).⁸³

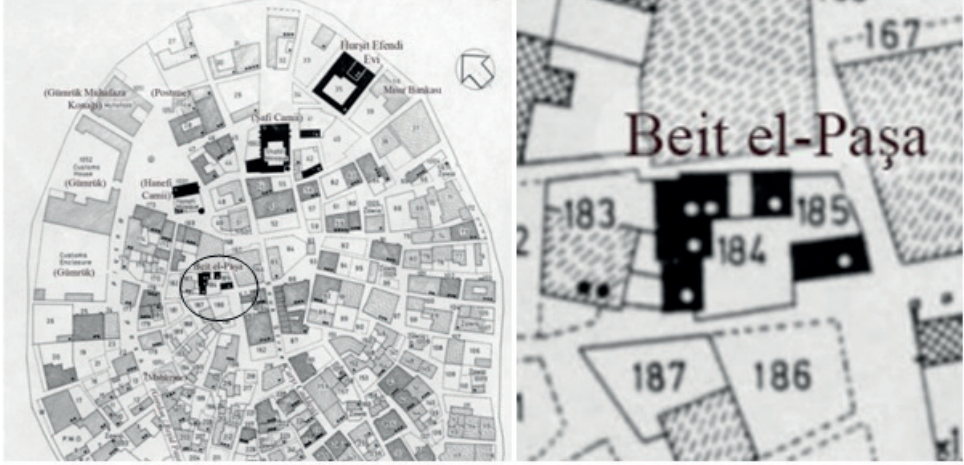

Fot.11. Nazif Efendi Evi, benzer kompozisyon uygulaması (Al-Ban, 2020: 167)

83 Kamran Sokhanpardaz, *Büyük Selçuklu Cami Mimarisinde Alçı Süsleme*, (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun 2020), 161.

Paşa'nın Evi

Greenlaw tarafından 184 numarayla tanıtılan Paşa'nın Evi⁸⁴ adanın en eski evlerinden biri olup şehrin merkezindedir.

Hrt. 2. Hinkel'in haritası (Dağ, 2020: 53)

Diğer binalara nazaran geniş bir alan kaplamasından dolayı 1518-20 yıllarında Osmanlı Devleti tarafından Sevâkin'e atanan vali için yaptırılmış olduğu tahmin edilmektedir. Radyokarbon tarih aralığı evin Sevâkin'in Osmanlı hâkimiyetine girişinin ilk zamanlarında kullanıldığını göstermektedir. Bu tespit XVI. yüzyılda hem Osmanlı devlet adamlarının hem de yerli nüfusun adada birlikte yaşadığına işaret etmektedir.⁸⁵ Greenlaw binayı XVI. yüzyıl Türk valisinin konutu olarak değerlendirmiştir. Bunun sebebi olarak da Kahire'de XVI-XVII yüzyıl cami ve saraylarında kullanılan motiflerle Paşa'nın Evi'nin eyvan kemeri üzerindeki motiflerin benzerliğini göstermiştir.⁸⁶ Breen ve arkadaşlarının yaptığı kazılara göre moloz ve topraktan oluşan katmanların niteliği ortaçağ dönemi malzemesini işaret etmektedir. Bu durum Paşa'nın Evi'nin taş ve sıva ile inşa edilmesinden önce burada yığma yapıların olabileceğine referans vermektedir. Radyokarbon test sonuçlarına göre ilk yerleşim 1430-1630 yılları arasında denk gelmektedir. Temelde kömürün kullanılmış olması, Özdemir Paşa'nın 1555'te vali olarak gelmesi ve bir Osmanlı eyaletinin başkenti olarak Sevâkin'in kurulmasıyla bağlantılıdır. Bu durumda ev Paşa'nın ya da en azından başka bir önde gelenin evi olarak değerlendirilmektedir.⁸⁷ 1866'da Mümtaz Paşa göreve geldiğinde Muhafaza Binası'na üst katları ekletmeden önce bu

84 Greenlaw, *The Coral Buildings of Suakin*, 22-23.

85 Mallinson vd., "Ottoman Suakin, 1541-1865: Lost and Found", 481.

86 Greenlaw, *The Coral Buildings of Suakin*, 22.

87 Breen vd., "Excavations at the Medieval Red Sea Port of Suakin, Sudan", 212.

binayı kullanmak için onartmış ya da büyük oranda yenilemiştir.⁸⁸ Bloss, Türk valinin burada muhafızlarıyla birlikte yaşadığı söylentilerinden ve ikinci katta tuğlalarla örülü, bekçi odası olarak kullanılan küçük bir odadan bahsederek bu onarımı kayda geçirmiştir.⁸⁹

Plan ve Mimari Özellikler:

Bugün moloz yığınları altında olan ev, günümüze kadar ulaşan çizim ve fotoğraflara göre, 8 m² iç ölçüye⁹⁰ sahip büyük, sadece dehliz bölümü iki, diğer bölümleri tek katlı olan dikdörtgen plana sahiptir. Evin güneyinde, batısında (No: 185) ve divan önünde olmak üzere üç açık avlusu vardır. Ana giriş kapısı, kuzey duvarının en batısında olup bu kapıdan doğrudan girilen dehliz veya giriş holünün batı tarafında iki penceresi, giriş kapısı hariç önündeki odaya ve ikinci kata geçiş sağlayan iki açıklığı ile duvara girinti şeklinde yapılmış oturma alanı vardır. Küçük avlunun doğusunda evin en özentili birimi olan eyvan şeklinde düzenlenmiş divan bulunmaktadır. Greenlaw'ın çizimine göre (Şek. 7) batı duvarında üç dilimli kemerli nişler diğer duvarlarda dolaplar bulunmaktadır. Divan kemeri zencerek⁹¹ motifıyla bezenmiş, köşelere kabaralar konulmuştur.

Dehlizin üzerinde yapılan ikinci katta bir meclis, bir tuvalet, bir mutfak ve bir hamam/banyo bulunmaktadır. Greenlaw⁹² ikinci kata çıkan merdiven boşluğunun altında, maun ağacından yapılmış geometrik tasarımlarla bezeli kapıyla kapatılan 3,5 m² iç ölçüye sahip kabaca kare bir odadan daha bahsetmiştir.⁹³

Batıda bulunan avludan girilen ve “Harim?”⁹⁴ olarak adlandırılan bölüm hakkında fazla bilgi olmayıp planda güneyde 4 niş, batıda iki pencere, kuzeyde de kapı haricinde iki açıklık olup biri normal pencere diğeri tagah şeklindedir.

88 Smith vd., “Archaeology and the Archaeological and Historical Evidence”, 175.

89 Bloss, “The Story of Suakin”, 294.

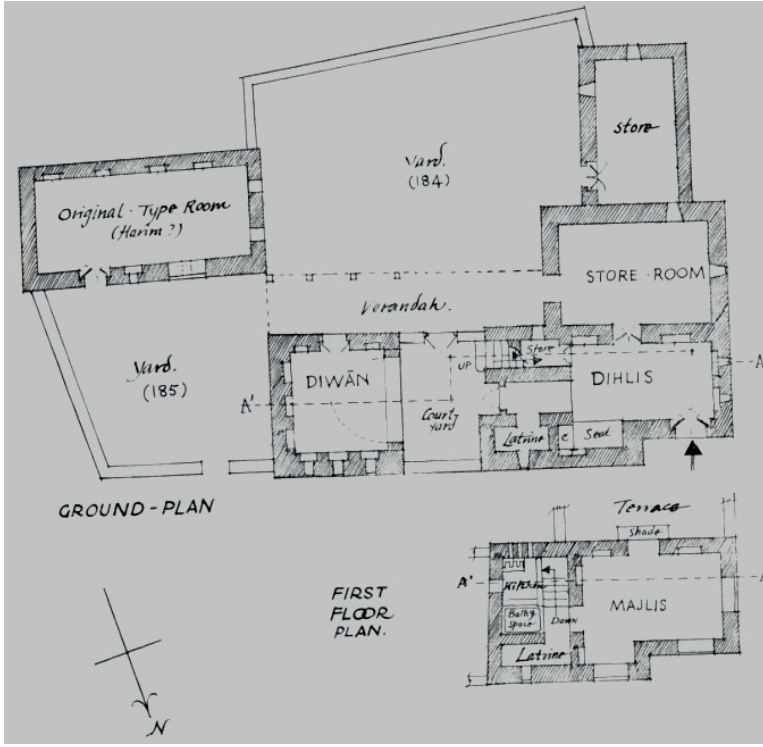
90 Breen vd., “Excavations at the Medieval Red Sea Port of Suakin, Sudan”, 211.

91 Zencerek; En basit şekilde iki kırık veya yuvarlak çizginin birleşmesinden oluşan geçmelere denir. Mahmut Sami Öztürk, Mustafa Türker Türkoğlu, “Anadolu Selçuklu Sanatı Geometrisinin Günümüz Kent Estetiğinde Uygulanabilirliği (Konya İli Örneği)”, *İDİL* 6/7 (2016), 172.

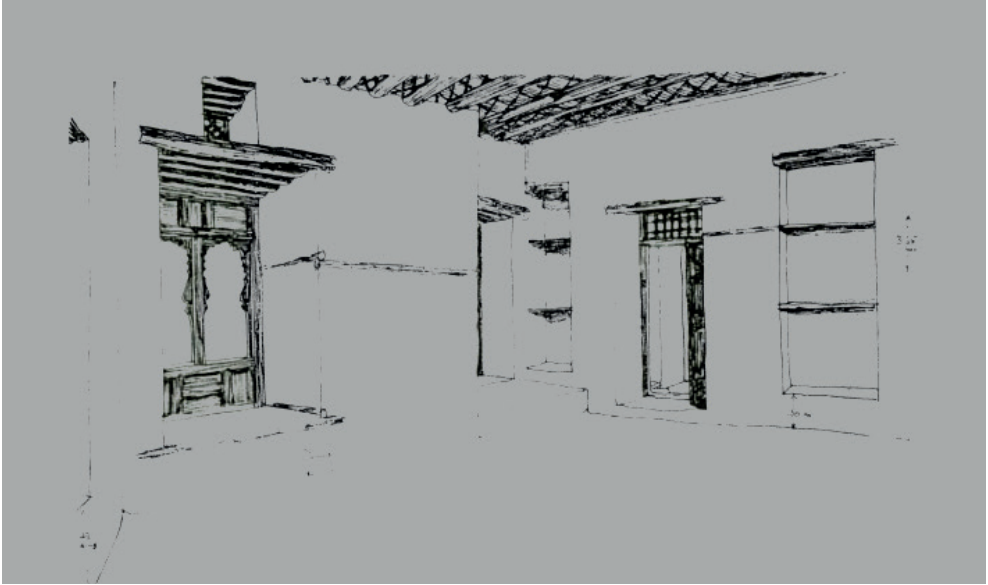
92 Breen vd., “Excavations at the Medieval Red Sea Port of Suakin, Sudan”, 211; Greenlaw, *The Coral Buildings of Suakin*, 22, 26.

93 Breen vd., “Excavations at the Medieval Red Sea Port of Suakin, Sudan”, 211.

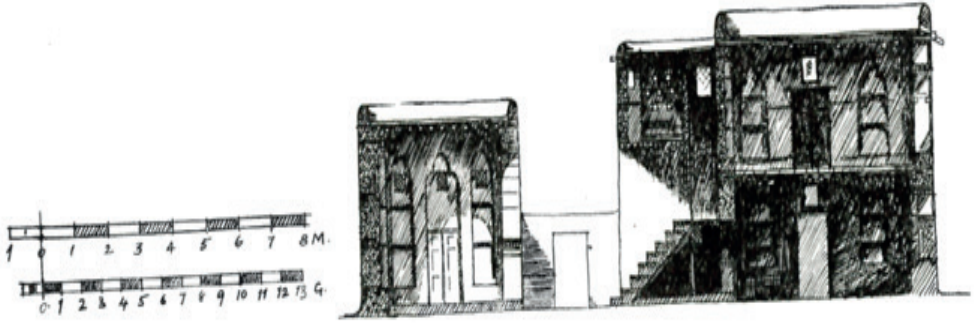
94 Greenlaw'ın bakış açısıyla; Bir Müslüman ailede özel ve sosyal yaşam arasında belirgin bir ayrım vardır ve yabancılarla temas, Batı'ya göre daha mesafeli ve resmidir. Ev iki bölüme ayrılmıştır: Zeminde, misafirlerin alımı ve eğlencesi için daha küçük ama genellikle daha etkileyici bir bölüm olup bu odaya Türkçe'de **selamlık** denmektedir. Greenlaw, *The Coral Buildings of Suakin*, 17. Aynı kelimeyi Ayverdi şöyle tanımlamıştır: Haremın aksine selâm vermek suretiyle serbestçe girilebilen bir yer olduğu için bu şekilde adlandırılmış olmalıdır. Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 1079. Aile tarafından kullanılan evin daha büyük, üst kısmı, kadın ve çocuklar içindir ve bölüme de **harim** denir. Greenlaw, *The Coral Buildings of Suakin*, 17. Ayverdi'ye göre harim: Yabancılar yasak olan, korunan mukaddes yerdir. Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 475. Anadolu halkının gelenekleri ile İslâm inancının sentezi konut mimarisine de yansımış, yaşam alanları haremlik ve selamlık olarak ayrılmıştır. Kadınların hemen bütün günlerini geçirdiği harem genelde dışarıya kapalı olup servis ve yatma alanlarından oluşmuş sade mekanlardır. Selamlık, erkeklere tahsis edilen odalar olup misafirlerin ağırlandığı, döşeme ve tavan süslemeleriyle dikkat çeken yerlerdir. Hicran Hanım Halaç - Büşra Sağlam Doruk, “Türk Konutunda Mahremiyet İçin Düzenlemeler”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/38 (Haziran 2019), 54. Hem Hurşid Efendi Evi'ndeki hem de Paşa'nın Evi'ndeki divanlar bu şekilde selamlık olarak tasarlanmışlardır.

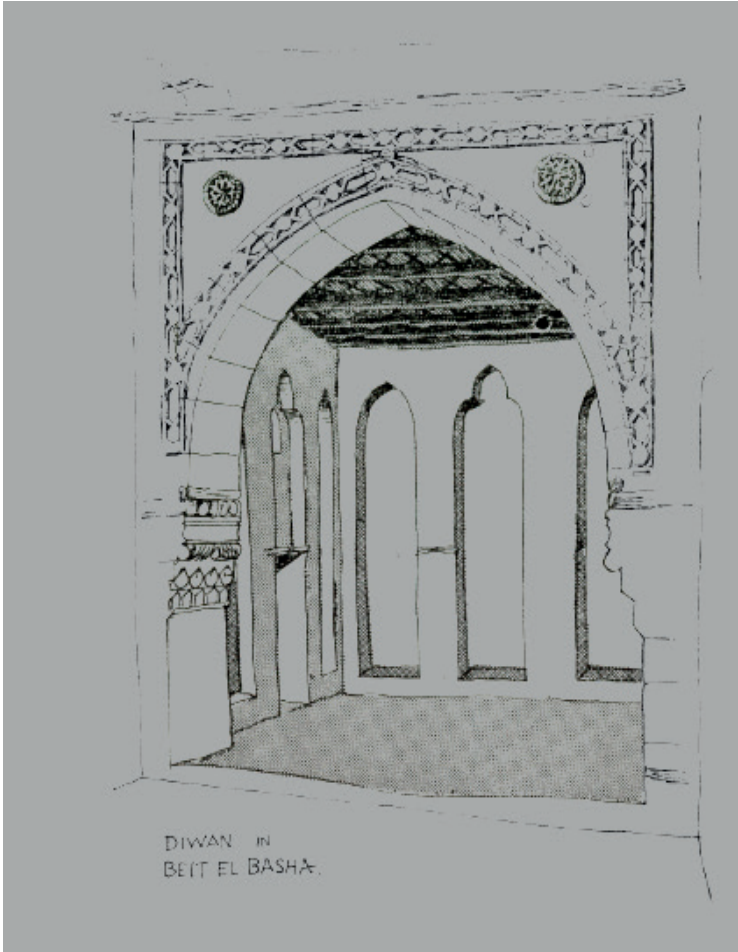
Şek.7. Paşa'nın zemi kat ve birinci kat (Greenlaw, 1995: 24)

Şek. 8. Paşa'nın Evi, odanın içeriden çizimi (Greenlaw, 1995: 25).

Şek.9. Paşa'nın Evi, kesit (Greenlaw, 1995: 24).

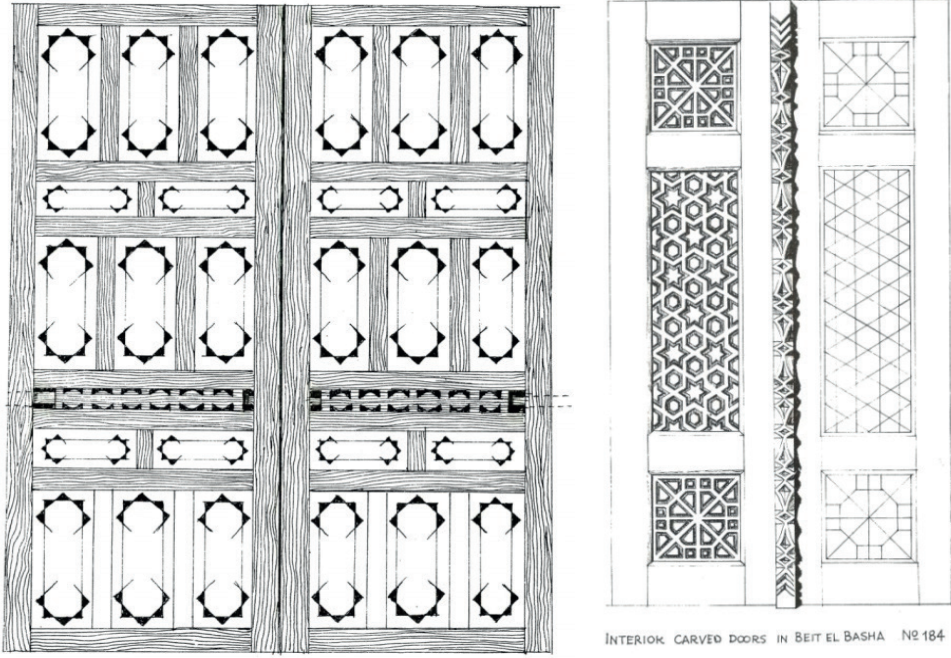
Şek. 10. Paşa'nın Evi, divan/eyvan kemeri ve bölümü (Greenlaw, 1995: 25)

Fot. 11. Paşa'nın Evi, divan kemeri (Um, 2011: 37).

Kapılar

Greenlaw, Şek. 13a ve b'de görülen Paşa'nın Evi'ne ait iki kanatlı iki kapı şekli çizmiştir. 13a'da kapının üzeri birbirine eşit üç bölmeye ayrılmış ayrımlarda ana bölümlerdeki yarım yıldız şekillerinin küçültülmüş örnekleri kullanılmıştır. 13b'de yine iki kanatlı kapı klasik İslam mimarisinde çokca tercih edilen üç göbekli, geometrik motiflerle bezeli klasik formda olup kapı binisi çeşitli geometrik motiflerle süslenmiştir. Birinci kapı özgün bir tasarım arzetmekteyken ikinci kapı genelde İslâm mimarisinde kullanılan tasarım ve geometrik düzenlemeye sahiptir.

Şek. 13a-b. Paşa'nın Evi'nin kapısı (Greenlaw, 1995: 117-118).

Sevâkin'de bütün binalarda olduğu gibi bu binada da mercan taşı kullanılmıştır. Daha düşük seviyelerde tespit edilen delikler kerpiç bina geleneğinden bir anda taş bina yapımına geçilmediğini, muhtemelen XVI. yüzyılda bu iki tür yapının bir dönem için birlikte kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir.⁹⁵

Sonuç

Osmanlı'nın Doğu Afrika'da ki Habeş Eyaleti, imparatorluk merkezine uzak eyaletlerden olup idari ve sosyo kültürel açıdan Mısır ve Hicaz bölgesi ile bağlantılıdır. 1517 itibariyle Yavuz Sultan Selim döneminde gelen Türk askerlerinin bir daha geri dönmediği evlenerek şehirde kaldıkları kaynaklarda yazılıdır. 1814 yılında Sevâkin'e gelen John Lewis Burckhardt, *Travels in Nubia* adlı eserinde nüfus değerlendirmesi yaparken Sevâkin'de hatırı sayılır şekilde Türk askerlerinin torunlarından bahsetmiştir. Anadolu'dan gelen Türk askerlerinin yaşam biçimlerinin, ev düzenlemelerinin gerek şehre ve gerekse bölgeye yayılmış olması şüphesizdir.

Greenlaw, Sevâkin'deki evleri, erken, geniş ve büyük Türk evleri ile küçük Türk evleri gibi kategorilere ayırmıştır. Genel olarak erken ve geniş Türk evleri incelendiğinde ki makalemize konu olan Hurşid Efendi Evi ile Paşa'nın Evi bu kategoride incelenmiştir; Anadolu'da ki herhangi bir şehirde bulunan evlerle benzer özellikler taşımaktadır ve zaman içerisinde Anadolu'da

95 Smith vd., "Archaeology and the Archaeological and Historical Evidence", 175.

gerçekleşen değişimin buraya da yansıdığı anlaşılmaktadır. Makalemizin “Türk Evi” kısmında da bahsedildiği üzere erken tarihli evler genel olarak avlulu, bir veya iki katlı, cumbalı bir düzenlemeye sahiptir. Haremlik selamlık ayırımı ve hamam Anadolu’da da görüldüğü üzere hemen hemen bütün Osmanlı coğrafyasında yaygın şekilde kullanılmıştır ve bu özelliklerin görüldüğü evler hangi coğrafyada olursa olsun Türk Evi olarak adlandırılmış, Kızıldeniz sahil şehirlerinde de böyle bir değerlendirme söz konusu olmuştur. Ancak burada tipik Anadolu evi özelliklerden ziyade yerel mimariyle bütünleşmiş bir versiyon söz konusudur. Divan eyvan şeklinde düzenlenmiş eyvan kemeri onu önündeki alandan ayırmıştır. Eyvanlı kısım zeminden genelde 50-60 cm (bu ölçü değişebilir) yüksekte tutulmuş ve bu kısım halıyla döşenerek özenle bezenmiş hali Anadolu’daki örnekleriyle aynıdır. Sevâkin’de mercan taşından yapılmış beyaz badanalı evlerde en çok muhtemelen XIX. yüzyılda popüler olan alçı bezemeli divan ile cumba versiyonu revşenler dikkat çekmektedir.

Herhangi bir İslâm coğrafyasında kullanılan geometrik ve bitkisel motifleri Hurşid Efendi Evi’nde görmek mümkündür. Eyvan kemerinde çiçek motiflerini çevreleyen bordür Samarra üslubunu hatırlatmaktadır (Res. 10h). Paşa’nın Evi’ndeki divan kemerlerinde görülen kabara ve zencerek motiflerini Anadolu Selçuklu dönemi medrese taç kapılarında bolca görmek mümkündür (Res. 11). Yine Greenlaw tarafından hayat ağacı olarak adlandırılan selvi ağacı daha çok Osmanlı sanatında özellikle mezar taşlarında göze çarpan bir süslemedir. Genel olarak Anadolu’da görülen plan ve süsleme özellikleri ya da versiyonlarını her iki evde de görmek mümkündür.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarım- G.A., N.G.; Veri Toplama- G.A., N.G.; Veri Analizi/Yorumlama- G.A., N.G.; Yazı Taslağı- G.A., N.G.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- G.A., N.G.; Son Onay ve Sorumluluk- G.A., N.G.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- G.A., N.G.; Data Acquisition- G.A., N.G.; Data Analysis/Interpretation- G.A., N.G.; Drafting Manuscript- G.A., N.G.; Critical Revision of Manuscript- G.A., N.G.; Final Approval and Accountability- G.A., N.G.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Abdelkader, Reem - Jin-Ho Park. “The Evolving Transformation of Mashrabiya as a Traditional Middle Eastern Architecture Element”. *International Journal of Civil & Environmental Engineering IJCEE-IJENS* 17/01 (2017), 15-20.
- Abdulfettah, Mina. “Sudan Halkı Arasında “Cin Adası” Olarak Bilinen Sevakin”. Independent Türkçe. Erişim 09 Temmuz 2021. <https://www.indyrturk.com/node/384641>
- Ağaç, Saliha - Menekşe Sakarya. “Hayat Ağacı Sembolizmi”, *IntJCSS*, December, 1 (2015), 1-14.
- Al-Ban, Alaa Zaher. *Architecture and Cultural Identity in The Traditional Homes of Jeddah*. Colorado: University of Colorado at Denver, Doktora Tezi, 2016).

- Aktuğ, Erbil Cömertler - Kadir Pektaş. “Denizli Merkezefendi Hacı Hızır Salih Efendi Evi”, *Kalemışı*, 5/9 (2017), 13-31.
- Alelwani Raed vd. “Public Perception of Vernacular Architecture in the Arabian Peninsula: The Case of Rawshan”. *Buildings* 10/9 (2020), 1-25.
- Al-Lyaly, Sameer Mahmoud Z. *The Traditional House of Jeddah: A Study of The Interaction Between Climate*. Edinburgh: Form and Living Patterns, Department of Architecture University of Edinburgh, Doktora Tezi, 1990.
- Almaimani, A.K., - Nawari, N.O. “BIM-Driven Components Library for Islamic Facilities (BIM-IF)”, *Almaimani and Nawari Visualization in Engineering*, 5/6 (2017), 1-11.
- Al-Matrafi, Abdulrahman Saadi. *A Conceptual Framework For Developing Urban Image in the Middle East and Arab World. Case Study: The Urban Image of Jeddah City*. England: University of Liverpool, Doktora Tezi, 2017.
- Al-Murahhem, Feredah Mohsen. “The Mechanism of The Rawāshīn: The Case Study of Makkah”, *WIT Transactions On Ecology And The Environment*, 128 (2010), 561-573.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Lugatı, 2010.
- Balcı, Gözde. *Karadeniz Bölgesi'ndeki Geleneksel Türk Evleri'nde Ocak Yanı Lambalıkların Analizi*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Baik, A. - J. Boehm. “Hijazi Architectural Object Library (Haol)”, *The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, XLII-2/W3 (2017), 55-62.
- Baik, A. - R. Yaagoubi - J. Boehm. “Integration of Jeddah Historical Bım and 3d Gıs for Documentation and Restoration of Historical Monument”. *The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences* 40/5W7 (2015), 29-34.
- Breen, Colin - Wes Forsythe - Laurence Smith & Michael Mallinson. “Excavations at the Medieval Red Sea Port of Sevâkin, Sudan”. *Azania: Archaeological Research in Africa* 46/2 (2011), 205-225.
- Breen C. - Daniel Rhodes. -and Wes Forsythe. “The Sevâkin Dilemma: Conservation and Heritage Management in Eastern Sudan”, *Conservation and Management of Archaeological Sites*, 17/2 (2015), 109-121.
- Bloss, J. F. E., “The Story of Suakin”, *Sudan Notes and Records*, 19/2 (1936), 271-300.
- Bozkurt, S. Gülçin. “19.yy da Osmanlı Konut Mimarisinde İç Mekan Kurgusunun Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi”. *Journal of the Faculty of Forestry, Istanbul University* 62/2 (2013), 37-70.
- Burckhardt, John Lewis. *Travels in Nubia*. London: Association for Promoting the Discovery of the Interior Parts of Africa, 1819.
- Calia, Marısa. “Suakin, Memory of a City.” *In Environmental Design: Journal of the Islamic Environmental Design Research Centre* 18 i-ii (1997-1998-1999), 192-201.
- Chekhak, Tarık (Ed.). *Toward a Sustainable Future For The Red Sea Coast of Sudan, Part 2: Socio Economic and Governance Survey*. New York: The Cousteau Society, 2013.
- Çetin, Yusuf. “Geleneksel Türk Evinde Cumba”, *Sanat Tarihi Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 15/2 (Ekim 2006), 18.
- Dağ, Ahmet Cemal. *Tarih İçinde Sevakin Adası*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Demir, Uğur. “Haremeyn Şam Cıdde Habeş Yemen Hindistan ve Mısır ile İlgili Bir Takrir”. *Osmanlı Araştırmaları*

43 (2014), 301-339.

Demiriz, Yıldız. *Osmanlı Mimarisinde Süsleme I, Erken Devir (1300–1453)*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979.

Doğanay, Aziz. *Mimarî ve Tezyinî Unsurlarıyla Câmî*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015.

Emecen, M. Feridun. “Berekât”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/486-487. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Erarslan, Alev. Ortaçağ Türk Mimarlığında Eyvan Kullanımında Mekan-İşlev İlişkisi. *Megaron* 7/3 (2012), 145-160.

Greenlaw, Jean-Pierre. *The Coral Buildings of Suakin*. New York: Kegan Paul International, 1995.

Grohman, Adolf. “Sevâkin”, *İslâm Ansiklopedisi*. 10/523-524. İstanbul: MEB, 1955-66.

Gruber, Petra - Eissa, Mahmoud. “Old Town of Jeddah. Results of the Building Survey of the Al-Nawar House”. *Architectura Band* 44 (2014), 1-16.

Halaç, Hicran Hanım - Doruk, Büşra Sağlam. “Türk Konutunda Mahremiyet İçin Düzenlemeler”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/38 (Haziran 2019), 50-72.

Hansen, E. “Preservation of Suakin”. *Unesco, Serial No: 2970/RMO.RD/CLP*, October-November 1972, Paris, 1973.

Hosny, Esra Abdelhamid, Deniz Demirarslan. “Mısır’da İslami Dönem Evleri ve Donatı Tasarımlarının Günümüze Yansıması”. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi Journal of Architecture and Life* 4/2 (2019), 211-237.

Karpuz, Haşim. “Türk Evi”. *Türk Yurdu* 31/290 (2011), 55-63.

Kavas, Ahmet. “Sudan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/461-466 İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Kılıç, Emrullah. *Geleneksel Mardin Evlerine Ait Ahşap Kapıların Malzeme ve Yapım Tekniği Bakımından İncelenmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Kızıltoprak, Süleyman. “Osmanlı Devrinde Kızıldeniz’in İncisi: Sevakin”.

Erişim 04.01.2018 <http://www.beyaztarih.com/ortadogu-tarihi/osmanli-devrinde-kizildeniz-incipi-sevakin>

Küçükerman, Önder. *Kendi Mekânının arayışı içinde Türk Evi* (İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, 1985), 130.

Mallinson Architects & Engineers. “The Historic Port Town Of Suakin: Past And Current Contexts”. Erişim 13 Mart 2010. <https://www.mallinsonae.com/suakin-exhibition>

Mallinson, v.d. “Ottoman Suakin, 1541–1865: Lost and Found”. In *The Frontiers of the Ottoman World*, ed. A. C. S. Peacock, London, Oxford University Press (2002), 469-492.

Mallinson, Michael. “Suakin Red Sea Province”. *The Kenana Handbook of Sudan*, ed. Peter Gwynvay Hopkins, New York: Routledge Taylor & Francis Group (2013), 196-218.

Mekki, Hasan - Muhammed Ahmed. “Hartum”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/251-253. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Özaydın, Abdülkerim. “Bece”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/285-286. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Özyalvaç, Şükriye Pınar. *İstanbul Konut Mimarisinde Lüks ve Konfor (18. Yüzyıl)*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programı, Doktora Tezi, 2015.

- Saatçi, Suphi. *Kerkük Kenti ve Ev Mimarisi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993.
- Smith, L.M.V vd. “Archaeology and the Archaeological and Historical Evidence For the Trade of Suakin, Sudan”. In D.A. Agius vd. (2012), 173-186.
- Sokhanpardaz, Kamran. *Büyük Selçuklu Cami Mimarisinde Alçı Süsleme*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun 2020.
- Um, Nancy, “Greenlaw’s Suakin the Limits of Architectural Representation and the Continuing Lives of Buildings in Coastal Sudan”. *African Arts* 44/4 (Winter 2011), 36-51.
- *The Merchant Houses of Mocha. Trade and Architecture in an Indian Ocean Port*. Publications on the Near East, Seattle and London: University of Washington Press, 2009.
- “Reflections on the Red Sea Style: Beyond the Surface of Coastal Architecture”. *Northeast African Studies* 12/1(2012), 243–272.
- Varanda, Fernando. *Tradition and Change in the Built Space of Yemen: The Description of a Process as Observed in the Former Yemen Arab Republic Between 1970 and 1990*, Durham: Durham University, 1994.
- Yasıt, Necdet. *Sudan’da Türk Dönemi (1820-1881)*. İsparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Yol, Fatih. *19. Yüzyılda Sudan’da Osmanlı Yönetimi ve İngiliz İşgali*. Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Dom João de Castro - Roteiro do Mar Roxo - Suakin.jpg, Suakin. Erişim 10 Eylül 2020.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dom_Jo%C3%A3o_de_Castro_-_Roteiro_do_Mar_Roxo_-_Suakin.jpg
- Discover Islamic Art. Erişim 03.02.2022.
https://islamicart.museumwnf.org/database_item.php?id=monument;isl;tr;mon01;14;tr
- Mashrabiyya – مشربية Tradition, Design and Sustainability. Erişim: 15.07.2020.
[https://arabiclanguageculture.com/2019/07/31/mashrabiyya-%D9%85%D8%B4%D8%B1%D8%A8%D9%8A%D8%A9-tradition-design-and-sustainability/;](https://arabiclanguageculture.com/2019/07/31/mashrabiyya-%D9%85%D8%B4%D8%B1%D8%A8%D9%8A%D8%A9-tradition-design-and-sustainability/)
- Walters Ms. W.666, Five poems (quintet). Erişim 11.03.2021.
<https://www.thedigitalwalters.org/Data/WaltersManuscripts/html/W666/description.html>

